

AKADEMİ MECMÛASI

MEVLÂNÂ

VE

FÂRUK NÂFİZ ÇAMLIBEL

SAYISI

Yıl : 3

Ocak 1974

Sayı : 1

AKADEMİ MECMUASI

•
Sâhibi

Kubbealtı Cemiyeti
adına İdare Heyeti
Başkanı

İlhan Ayverdi

Müdür

Nihad Sâmî Banarlı

•
Yazı İşleri Müdürü

Ayşe Özden

Yıl : **3**

1 Ocak 1974

Sayı : **1**

Kubbealtı Akademi Mecmûası, üç ayda bir çıkar, akademik mecmûadır.

Fiâtı 7,5, yıllık abone bedeli 30 T.L. dır. Dış ülkeler için abone bedeline posta ücreti ilâve edilir: Her sayının ücreti, Avrupa için 350 krş. Amerika için 10 lira 25 krş. tur. (Abonelerin, değişen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur.) İlan ve reklâm, milli kültürümüze hizmet eden müesseselerden alınır; tam sahife 1500, yarım sahife 800 liradır.

Adres : Çarşıkapı, Yeniçeriler Caddesi, No. 81 İstanbul; P.K. 107 —
Beyazıt. Tel. 22 95 17

Basıldığı Yer : *Baha Matbaası*

Kapak Kompozisyonu : *Aydın Yüksel*

İÇİNDEKİLER

	Sahife
Bir Ateş Hikâyesi	5
Kütle Terbiyecisi Mevlânâ Celâleddîn Rûmî	9
Diyâr-ı Rûm Ne demektir?	16
Mevlânâ ve Mevlevî Medeniyeti	20
Mevlânâ	29
Gûlzâr-ı Hakikat	31
İsimsiz Kıt'alar	37
Fâruk Nâfiz Çamlıbel	38
Fâruk Nâfiz'in Ardından	53
Fâruk Nâfiz'e Kıtalar	59
Fâruk Nâfiz İçin	60
Fâruk Nâfiz Türkçesi ve Kültür Müsteşarlığı	65
Kitaplar	70

Mevlânâ'nın ilk semâ'a : Bu resim, eski bir Selçuk minyatüründen alınarak Topkapı Sarayı Müzesi Resim Galerisi Şefi Abdullah Çizgen tarafından yapılmıştır.

Bir Ateş Hikâyesi

— Mevlânâ'nın ilhâmıyla —

Hikâye, Mesnevî'dedir: Büyük, çok büyük bir ateş yaktırıp yanına bir put diktiren Çıfıt pâdişâhı, ülkesinin halkını bu puta tapmaya mecbûr eder. Tapmayanları, ateşe atacağını bildirir.

İlk olarak, korkunç ateşin yanına, çocuğuyla birlikte, bir anneyi getirtir. Çocuğu ateşe attırır. Genç kadın, evlâdını kurtarırım zannıyla puta tapmaya râzı olacakken... Tıpkı İbrâhim Peygamber gibi, ateşte yanmayan çocuk, annesine en sevimli sadâsıyla seslenerek, söyler ki:

— Anne!. Bu ateşe sen de gel!. Dıştan ateş gibi görünen bu kor yığını, gel, bak, bir Tanrı nûru oldu! Bir ilâhî aşk ateşi hâline girdi!.

O çıfıt pâdişâhı, bunu halkın imânını öldürmek için yakmıştı. Fakat iyi ve inanmış gönüller için nasıl bir aşk ateşi yaktığını bilemedi!

Anne! Artık bu ateş değil, İbrâhîm'in atıldığı kor yığını gibi, güller, sonsuz iri güller açan bir gönül bahçesi'dir. Sen gelsen de gelmesen de benim bunda bir kârım yok. Fakat gel!.. Anne! Gel ve böyle ateşte yanmanın güzelliğini sen de gör!

Gel, gör ki Allâh'ın en sevgili kulları şimdi bu gönül bahçesi'nde ne safâlar sürüyor. Ben, senin akıl çocuğu'n olarak, sana sesleniyorum: Bu ateş içinde, şimdi nasıl bir ilâhî aşk ve şarap meclisi var; ne mutlu insanlar, burada o şaraptan içip içlerine nûr dolduruyorlar. Bu bahçede, ne iri güller hâlinde İbrâhîm'in sırları açılıyor!. Anne!. Gel, gör!.

Diye haykırır.

Hikâye der ki: Çocuğun annesi, evlâdı hakikî bir ateş içinde de olsa bu dâvete koşup ateşe atılabilirdi. Fakat analık rûhu, çocuğunun gerçek bir saâdet içinde olduğunu çabuk anladı. Hem çocuk, hem annesi (şimdi, ateşliği nûra çevrilen) o gül bahçesi'nde, öyle neş'eli seslerle oynayarak, öyle mes'ûd

oldular ki bunu görüp duyanlar, ateşteki sırrı anlamakta gecikmediler; önce birer birer, sonra yığın yığın bu ateşe daldılar.

Bir yurdun çocukları, ancak kendi ecdad yâdigârı vatanlarında, kendi îmânları, kendi gelenekleri ve kendi yaşama kanunları içinde mes'ûd çalışabilir. Bu yurdda, diğer millet ve medeniyetler ortasındaki millî huzûru ve millî üstünlüğü muhâfaza gaayesiyle yapılması zarûrî bir medenî veyâ **ideolojik** hayat hamlesi olacaksa, o da, o yurdun ve o milletin kendi rûhî, sosyal, medenî ve fikrî ihtiyaçlarından doğabilir. (Bizde nice zamandan beri görüldüğü gibi) adapte veyâ tercüme ideolojiler değil, milletin kendi ihtiyaçlarından ve kendi dehâsından doğan bir ideoloji hattâ bir rejim, o milleti ancak mes'ûd edebilir. Kalkındırır, yüceltir.

Bir yurdun çocukları, böyle bir **ileriliğe** doğru, kendi millî temelleri üzerinde yükselirlerken, birtakım **fesadçılar**, o yurda yıkıcı ve yabancı ideolojileri bir kundağ gibi sokmağa yeltenirler. Bunlar, çok kere, o yurdda sinsi veyâ açık emelleri bulunan can düşmanlarının, memleket hududlarından içirilere sokup, birgün içine düşülecek bir ateş yanına diktikleri birer puttur. Böyle putlar, puta değil Allâh'a tapma seviyesine ermiş milletlerin, sâdece huzûrunu kaçırrır.

Millet, bu putlara tapmayacak kadar sağlam bir **akl-ı selîm** içinde de olsa, bir kısım evlâdının o **çıftılar** eliyle ateşe atıldığını görmenin derin yanıklığını duyar.

Fakat, büyük milletlerin bağrında, böyle ateşler, evvelce en gerçek ve en yakıcı birer ateşken, içine atılan milletin rûh ve beden mîmârisindeki eczâ ile, bir gün ateş olmaktan çıkar. Hattâ kendi olmaktan çıkar. O milletin elinde, hikâyedeki gibi, **millî yâni bayrak renginde**, al bir gül bahçesi ile renk ve mâhiyet değiştirir. Orada, o menfur ateş'in yerinde, yeni bir millî îmân bahçesinin gülleri açar.

Yine Mesnevî'de, büyük ruhların, bir gün **ney sadâsı** verebilmek için uzun uzun **gün ateşinde** yanıp; yanıp değil, kavrulup; sazken, **sarı kamyş** olmaları gerektiği belirtilir. Bû-

yük milletleri, büyük hayat tecrübeleri görmüş milletleri, en vahim felâketlerden, işte böylesine oldurucu ilâhî ve millî aşk ateşlerindeki yangınlar uyandırır. Bu ateşlerin en sert, o milletin, kendi kandırılmış evlâdlarından ihânet görme-sidir.

Hikâyenin devâmında Çıfıt pâdişâhı, hayretler içinde büyük ateşe seslenir:

— Ateş! Niyçün yakmıyorsun? Senin vazîfen sâdece yakmakken, huyun mu değışti? Neden yakmaz oldun? Yoksa bu, bir cadı büyüğü müdür? Biri, cadılık edip bizim gözlerimizi mi bağladı?

Diye hiddetle bağırır. Buna ateş'in verdiği cevap da şudur:

— Ben hâlâ o a t e ş 'im! Yakıp yakmadığımı anlamaya cesâretin varsa, gel! İçime gir!.

Hikâyenin sonunda (yakıp yakmadığından bizzat yakkanların da şüphelendiği) bu ateş'in bir an, beklenmeyen bir rüzgârla alevlenip inanmış halkı değil, asıl o Çıfıt pâdişâhı'nı, kendi kavmiyle birlikte yakıp kavurduğu anlatılır.

Hikâye günümüzün Türkiye târihi'ne tatbîk edilirse, bizi içimizden yakmak için hattâ çağlık düşmanlarımızın hazırladığı o ateş de bir gün, onu hazırlayanları ve bizim temiz yurdumuzdaki uşaklarını (hiç şüpheniz olmasın ki) böylesine kül edecektir. Çünkü:

Bu mevzûda bir ateş daha vardır: Vatanlarını ve milletlerini candan sevenlerin içlerinde tutuşan hamiyet ateşi... Bu ateş, o vatanın ve o milletin kronik düşmanlarını, hem de bütün şiddetiyle, yakma kudretini muhâfaza eder.

Bu ateş yakıcıdır, fakat onu içlerinde taşıyanların bağır-ları yansa da vücûdu yanmaz. Onları yaratan Tanrı, o vücut-ların maddî ve mânevî bünyesini içlerinde yanan ateşleri bile gül bahçesi yapabilecek kudrette yaratmıştır.

Şimdi hikâyenin asıl ismini koyalım: Nice zamandan beri bizim çevremizde tam bir **cehennem ateşi** yakanlar, bu ateşin yanına Marks'ın, Lenin'in, Stalin'in, Mao'nun heykellerini koydular. Aslında çok çirkin olan bu heykelleri, güzel görebilenler olsun diye, yeryüzünde bir çirkinlik modası yarattılar. Kadınları süflü kıyâfetlere soktular. Erkeklerin saçlarını cadılaştırıp, bıyıklarını umacılaştırdılar. Çevrelerinde yeni ve garip insanlar görmeğe alışanlardır ki büyük ateşin yanındaki o çirkin heykelleri güzel görür oldular.

Hattâ bir an geldi ki, yeni cadı büyüğü, çocuklarımızın iz'alarını soldurma yollarını açıkladı. Bunun için bir milleti millet yapan bütün **temel değerleri** o ateşe attılar. **Dilimizi yıktılar.** Dinleyenlere tiksinti verdiğine en acı şekilde şahit olduğumuz bir **uyduruk dil** yarattılar. Bu dil, en akıllı yaratılmış insanı bile her türlü selâm akıldan uzaklaştıracak kadar çirkin ve fakir bir dil kıvâmına konuldu. Bu hâle gelmişlere, bizim târihimiz, büyük medeniyetimiz, güzel sanatlarımız, edebiyâtımız ve mûsikimiz, yâni bütün biz, kolayca kötü gösterildik. O kadar ki bu yalana inananlar çoğaldı.

Bu derece ısrarlı bir **cadı büyüğü**'ne elbette kapılanlar olacaktı. Bereket versin ki çocuklarını ateşte gören **anne vatan**, onun, o ateş içindeki asıl sesini duyacak kudrettedir. Millî bünye, elbet birgün kendi dehâsını gösterecektir. Ateş, ateşliğini kaybedecek, halkımızın rûhundaki güller, bir bahar görmüş gibi, uyanmağa başlayacaktır. Bir yakmaz olmuş ateşten yeni ve millî hayat sadâları duyulacaktır. Biz, bu yazıyı işte bu sadâyı duymaya başladığımızı müjdelemek heyecânıyla yazdık.

Çünkü çevresinde ateş yakılıp yanına **put** değil, **putlar** diken Türk halkı, belki âlim değildir. Fakat o kadar ârif'dir ki kendisine yapılan hiyleyi anlamakta gecikemez, çağlar boyu yaşadığı bir gerçek iman dünyâsı bir **Efendi Millet rûhu**, ve dünyâ târihini dolduracak kadar engin ve derin mîraslı, **hayat tecrübeleri** vardır.

Ölümünün 700. yılı dolayısıyla

KÜTLE TERBİYESİ

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ

Lâmiha Ayverdi

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, her cephesi bir başka görünüş, bir başka renk ve câzibe arzeden o menşûra benzer ki, bu hikmetler, bu bilgiler, bu san'at ve zarâfetler hevinginden, istiyen istediğini çekip alabilir. Mevlânâ kendi şahsiyetini, bir ayağı şerîatte kaaım dururken öteki ile yetmiş-iki milleti devreden bir pergele benzetmekle, bu çok cep-heli iç portresini bizzat ve kuvvetle çizmiş bulunmaktadır.

Bizim şuracıkta yapmak istediğimiz, o hikmetler ve mârifetler hevingine nâcîzâne uzanarak, Onüçüncü asır Anadolu'sunun tefekkür ve tasavvuf haritasındaki yerini, hâle ve istikbâle uzanan têsirlerini, en kısa çizgilerle gözden geçirmekdir.

Bilindiği gibi Onüçüncü asır, Selçuk Devleti'nin, siyâsî, içtimâî ve iktisâdî buhranlarını bitmez tükenmez tazyiki altında can çektiği istikrârsız ve huzursuz bir devridir. Bu şaşkınlık ve kararsızlık içinde bunalmış olan halk, bir mânevî ümid ve istinad noktasına bağlanmak zarûretinde idi. Bu arada, mâzîsi binlerce sene evveline giden ve yeryüzünün çeşitli fikir, felsefe, itikad ve mezheplerinin içine sızmış kabbalistik motifler, âdetâ kıyâfet değiştirerek. İslâm Dini'nin içine de yol bulmuştu. Bu arada bir takım bâtınî ve hâricî temâyüllü tarikat ve mezheplerle, sünnî imâna su katmakla mükellef şüpheli müesseseler, Anadolu'da yaygın bir nüfûza sâhib bulunuyorlardı.

Selçuklular'ın siyâsî fetret ve bozgunlarının sosyal plân-da yaratmış olduğu buhranlardan faydalanarak gelişmiş Cimri Baba ve Baba İshak vak'aları gibi, arkalarından büyük topluluklar sürükliyen dinî, siyâsî hareketler ise, bu tasavvuf sisteminin malı olmaktan ziyâde, siyâsî ve iktisâdî tazyiklerin bir neticesi olarak ele alınmak gereken vak'alar diye sınıflandırılmalıdır.

Halbuki saf ve samimî mânâsıyla Şark, Ahmed Yesevî'den evvel ve sonra, sünî Müslümanlığı bir sünger gibi emip bünyesinde temsil ederek, onu tasavvuf normları içinde yeniden İslâm âlemine iâde ederken, tasfiyeli bir iman rûhunu da berâber getirmiştir.

Şerîata bağlı, berrak ve ferâgatlı bir ahlâk anlayışını Ahmed Yesevî adına Uzak Şark'dan Garp Türklüğü içine getiren binlerce velî, ne çare ki bir taraftan yabancı şeriatların nüfûzu altında kalmış, bir taraftan da zümre ve şahıs menfaatlarına âlet olmuş, bir taraftan ise bâtinîlerin safına kazanılmış gibi gösterilmiştir. Böylece zamanın aldatan hükümü, beşeriyete üslûb ve istikaamet veren bu erleri, erenleri, ahîleri, abdalları, dalâletin ve cehâletin kendisi imiş gibi damgalamak hatasına düşmüştür.

Anadolu'da Kızılbaşlık cereyanlarının ve buna muvâzî olarak, rengi ve hüviyeti karanlık bir melâmet fikrinin, basit halk tabakaları arasında kesif taraftar bulması, insanları dinin kayd ve külfetlerinden âzâde tutan bir hürriyet vâdederek, şeriatın haram kabul ettiği fiilleri mübah telâkki etmesi ile izah olunabilir.

Ne ki şeriate bağlı inanışın kal'ası olan Büyük Selçuklular devrinde tasavvuf müessesesi ve diyânet haritası, İslâm birliğini parçalamak yolunda siyâsî ve iktisâdî imkânlardan kuvvet ve mesned bulan bu ocaklara Fahreddîn-i Irakî, Sadreddîn-i Konevî, Evhadeddîn-i Kirmânî ve nihâyet Celâleddîn-i Rûmî gibi kuvvetli merkezlerle karşı çıkmış bulunuyordu.

Veryüzünün medeniyet hamleleri ile çiçeklendiği devirlerin târihini kapalı gözle de yoklamış olsak, karşımıza mutlakaa âdil, âbid ve ferâgatlı hükümdârlar çıkar. Fakat ne vakit ki devlet idâresi, zihnî ve rûhî kemâlden mahrûm küçük adamların elinde kalır; o zaman da ızdırapla kıvranan kütleler, hiç değilse bu cevheri pasif mânâda hâmil olanların veyâ hâmil olduğu zannedilenlerin etrâfında büyük ölçüde toplanır.

İşte Anadolu'nun kifâyetli bir devletçilik anlayışından mahrum kalarak kendi başının derdine düştüğü Onüçüncü asırda tasavvuf an'anesinin, bâtinî karakter taşıyan mihraklarına rağmen, sünnî imânî destekliyen çok kuvvetli merkezler, rüşdlerini ve zaferlerini ilân etmiş bulunuyorlardı. Bâhusus Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin, saf imânının hür ve samimî temsilcisi olarak gelip Konya'ya yerleşmesi, içtimâî buhran ve iktisâdî huzursuzlukları bir çamur gibi yoğurup bundan tefekkür sistemleri lehine tehlikeli binâlar kurmak isteyen bâtinî kuvvetlere karşı protesto mâhiyeti göstermiş ve müthiş zehirlerinin panzehiri olmuştur.

O zamanki Türk-İslâm coğrafyasında, içtimâî muhitin bir mahsûlü olan bu diyânet ve tasavvuf harîtasını bir makale içinde çizmeğe imkân olmadığından, ancak, devrin nîrengî noktası olan Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin huzûrun-da tâzimle eğilmemiz gerekmektedir.

Sultanü'l-Ulemâ'nın oğlu müderris Mevlânâ, Şems-i Tebrizî'nin şevkiyle karşılaşp, hayâtının aklî ve ilmî diyebileceğimiz ilk safhasını kapatıp bir karar devresine girdikten sonra, vazîfe ve mes'ûliyetlerinin şuûrunu taşıyan büyük insan rolünde, o bin bir cepheli şahsiyeti ile, bir mürebbî-mürşid olarak beşer saflarının arasına atılmıştır.

Şems, onun fışkırıp köpürmek gününü bekliyen sırlı tohumlarla yüklü rûhuna bir ışık gibi dolarken, Mevlânâ da coşup köpüren yüreğinin mahsulleriyle insanlık âlemine sonsuz bir rahmet olup saġnak saġnak dökülmüştür.

Şems-i Tebrizî, kendini arayan ve kendini bulmakla her şeyi bileceğini söyleyen Mevlânâ'ya bu vahdet sırrını işâret eden ezel elçisi idi. Vaktâ ki o vahdet şifresini berâber çöz-

düler, Şems, mürîdinin hayâtından çekilerek, onu, insanlık âleminde karşı vazîfeleri ve mes'ûliyetleri ile başbaşa bıraktı.

Öyle ki, bir taraftan bir fikir ve mantık silsilesinin buhranları ve gerçekleri ile muhteşem Mesnevî'si insan oğlunun kulağını büküyor, muhtarip ve muhtaç kütlelere vahdet inâşını, îman heyecanını, Allah sevgisini sebil sebil dağıtıyor; bir taraftan da gazellerinin, rübâîlerinin, semâ' ve tarabla-rının aşk ve san'at dalgaları Konya'yı hattâ Rûm diyârının hudutlarını aşarak, kervanların zîkıymet eşyâları arasında diğer medeniyet merkezlerine ulaşıyordu.

Kendini bir beşeriyet fâidesi olarak insanlara nezretmiş müstesnâlar arasında bulunan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin kütle terbiyesindeki gâyesi, sistemi ve metodları gayet sarîh ve hasbî idi. Vahdetçi bir görüşle saygı, sevgi ve şefkatle bağlı olduğu insanları, hayvânî insiyâklarının esâretinden, tasfiyeli ve muhasebeli bir rûha, bir vicdan hürriyetine eriştirmek istiyordu.

Bunun için de kütlenin, şevk ve îmân potasında birleşip bir bütün hâline girmesi ve sonra da bu şevk ve îmânın, o bütünün müşterek enerji kaynağı hâline gelmesi lâzımdı.

İşte rehber ve mürebbî Mevlânâ, bu gâye uğrunda nesi var nesi yoksa insanların önüne döküp, onları, bulundukları seviyeden bir adım ileri götürmek için san'atını, îmânını, ahlâkını, şevk ve aşkını kütle emrinde seferber eden örnek terbiyecidir.

İnsanları kendi kendileri ile yüzleştirerek kötülüklerden utandıran ve onlara kemâlin ve müteâlin hasret ve iştîyâkını aşılayan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, böylece nefsânî kuvvetlerin baskısı ile sinip şuur altında uyuya kalmış değerleri, sihirli aşk asâsıyla dürterek faaliyete geçirmeyi bir din gibi mukaddes bilmiştir. Zîrâ kendi kendinde bilkuvve mevcud kuvvetlerle âşinâlık kurup, onları yüksek ve müşterek bir imânın içinde fa'al hâle koyan kimselerdir ki cemiyeti cehilden bilgiye, karanlıktan aydınlığa çıkarırlar; müşkül-leri yener, zorlukları aşar, güzeli bulur, doğruyu arar ve

iyinin peşine düşerler. Öyle ki bu şevk ve îman potası içinde harmanlanıp savrulan ferdî egoizm, yâni nefsânî kuvvetler, saf bir enerji hâline gelince de, iç tabiatının pençesinden kurtulan insanoğlu, kinlerden, hasetlerden, gurur intikam gibi yıkıcı ve menfî duygulardan boşalarak bir vicdan cennetinin hürriyetine adımını atmış olur.

Kütle terbiyesinde sevgiyi esas tutan büyük hakîm, bunun içindir ki cemiyetin her bir tabakasına cömert, hattâ müsrif bir efendi ikrâmı ile el uzatarak “Ben her cemiyette yanıp yakıldım, kötü halliler ile de iyi halliler ile de beraber oldum” demekten çekinmemiştir.

Hudutsuz bir aşk, başı sonu olmayan bir sevgi ummânı hâlinde gönüllere dalga dalga çarpan Mevlânâ’nın insanoğluna en büyük armağanı, onu kendi ayıplarından utandıracak kadar müsâmahalı ve anlayışlı bir muhabbet ve şefkate garketmiş olmasıdır.

Eğer Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Dîvân-i Kebîr ve Mesnevî gibi iki muazzam ve erişilmez âbide bırakmamış olsaydı, yine de kütlenin hamurunu mayalıyan büyük ve müstesnâ insanlar safında yer almış bulunacaktı. Zîrâ o, hudutsuz samîmiyeti, bilgisi, sevgisi, vecdi, imânı ve san’atı ile insan topluluklarının nabzını elinde tutan, âhenk, nizam ve şifâ sunan bir alıcı verici cihazdı. İctimâî şuur ise, hikmetiyle, irfâniyle zamanına ve zamanının ötesine hükmeden büyük kurtarıcılarını âdetâ insiyâkî bir ferâsetle sezip keşfederek izine düşer, etrâfında birleşmekte kurtuluş ve selâmetini görür.

Yaradılışın bekaa ve devam sırlarını hâmil olan bu büyük kurtarıcıya, şâir olarak, mütefekkir olarak, hakîm olarak, mutasavvıf ve san’atkâr olarak, bizimle berâber bütün dünyânın da ebedî hayranlık ve ihtiram borcu vardır. Fakat bu vatanın, bu toprakların evlâdı olarak biz Türkler’in, târih kaderimiz yönünden, ona ayrı bir minnet ve şükran duymamız gerekir. Zîrâ Onüçüncü asır Anadolu’sunun bir tarafa çeşitli mezhep ve inanışlarla bulanmış havası, bir ta-

rafta Moğol istilâ ordularının baskısı ile karışmış nizâmı içinde Mevlânâ'yı, mücâhid ve kahraman rûhuyla, yılmadan, usanmadan Müslüman-Türk iman ve tefekkürü adına faâliyetle görürüz.

Öyle ki mâlik olduğu değerlerle, hâlin olduğu kadar istikbâlin de hamurunu mayalayan her büyük insan gibi, kütleye içtimâî târihinin geleceğini çizmiş üstad bir kudrettir.

Selçuklu İmparatorluğu'nda Moğollar'ın oynadıkları son oyunları ferâsetli bir müşâhid olarak tâkibetmek vaziyetinde bulunan büyük terbiyecinin, askerî başarılarına rağmen, netîceyi, medenî seviyeleri düşük Moğollar lehine görmediği âşikârdır. Bâzı şiirlerinde bu istilâ hareketlerine açık veya kapalı temas eden mısralar göze çarpar. Ne ki bunlar, bir ressam fırçası sadâkatiyle hâdiseleri tarafsız renklerle çiziyor ve bunların dış mâhiyetlerine sızarak, hâlin gebede olduğu istikbâli işaret ediyordu. Bir tarafta Tatarlar'ın zulmünden bahsederken, Tatar âhûsunun miskini arzûladığını da kaydetmekten geri kalmaması, bu zulüm ve fâciaların eliyle karılıp karıştırılan kütlenin ıztırap ve inhilâlinden doğacak sentezin ta kendisi olmadığını nasıl iddiâ edebiliriz? Zîrâ:

“Allah hâkimdir, istediğini yapar; o, derdin içinden devâ çıkarır” demekle, bizâtihi derdin içinden alınan aşya, kıymet verdiğini belirtmiştir.

Bunun için Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, üç asır sadr-ı İslâm imtiyâzını muhâfaza etmiş bu imparatorluğun yıkılışına bigâne değil tarafsızdı. Selçuk devri kapanabilirdi ve kapanacaktı. Târih meydanında tâlih deneyip nöbet savanlar arasında Selçuklu denen bu devlet de, Küçük Asya Türklüğüne bir Akdeniz medeniyetinin ilk tecrübesini gösterdikten sonra artık siyâsî kaftanını sıyırmak üzere bulunuyordu. Amma, ömrünü tamamlamış bir devletin târih huzurundan çekilmesi, kütlenin bağrında mahfuz potansiyelin kaybolması demek değildi. Mâdemki Moğollar, istilâ ve zaferlerine rağmen bu muhteşem medeniyet bakiyesine vâris olmaktan uzak bulunuyorlardı. Şu halde gaalibin de mağ-

lûpla beraber, üstün bir kuvvet tarafından temsil edilmesi, onun da inhilâl edip yeni bir terkîbin potasında erimesi lâzım geliyordu.

Acaba bu namzed kuvvet kimdi ve neredeydi? Hızını almamış bir Müslüman-Türk dinamizmi, kütlenin şuur altında gidişmekte bulunuyordu ki, henüz kuvvede olan bu gizli talebin, yeni bir merkez etrafında peteklenip et kemik bağlaması lâzımdı.

**

İşte Osmanlı Türklüğünün devalacağı ve dört başı mâmur bir cihan imparatorluğunun bünyesinde örgüleştireceği bu cevheri, içtimâî şuûrun hamuru içinde yoğurup yeni bir inkişâf ve yeni bir nizâma götürmekte birinci derecede söz sâhibi olan tasavvuf an'anesi içinde Mevlânâ, her Türk'ün minnet ve şükranla bağlanması gereken inşâcî idealistlerin ön safındadır.

Terbiyeci ve mürşid Mevlânâ, muvâzenesi bozulmuş bir cemiyette, asırların ve nesillerin süzgecinden geçmiş kararlı mizâcî, salâbetli ahlâkî, derin kültürü, ferâgati, ismeti ve asâletiyile, sahteyi gerçekten, istatistik bir görüşle ayırdederek içtimâî şuurunu önüne döken ve beşeriyetin eline bir kıyas malzemesi vererek kütleye nefes aldırان hakîm insandır.

İçinde derslerini verdiği medresenin muhteşem çatısı altında takrîrini bitirip de, iki cihânın kayıdlarından âzâde başı önünde, dudaklarında aşk gazelleri, cübbesinin etekleri uça uça geçtiği yollara ve konduğu duraklara, hikmetinden, irfânından, heyecan ve samîmiyetinden âşikâr bir iz, bir nişan, bir ses ve nefes bırakmıştır.

İsterse beşeriyet şimdi de aynı izi bulur ve üstünde yürüyebilir, aynı sesi ve nefesi duyarak, büyük kurtarıcılar kaafilesinden olan bu büyük terbiyeciyi, kendi arasında, kendi hayâtının içinde görebilir. Yeter ki Âdemoğlu, büyük insan motifine olan ezeli ve ebedî ihtiyâcını hissedecek seviye ve şuûru yeni baştan kazansın ve elini de gönlünü de onunla birleştirmek lüzûmuna inansın.

YAHYA KEMAL'DEN DÜŞÜNCELER

DİYÂR-I RÛM NE DEMEKTİR?

Konstantin aslında Romalıydı. Fakat Roma'ya yeni bir hayat vermek için yeni bir pâyitaht aradı. Önce bu pâyitahtı *Niş*'de yâni doğduğu yerde yapmak istedi. Sonra vazgeçti. Anadolu'da, *Truva*'da yapmak istedi, hattâ inşâata bile başladı, fakat bil'ahire İstanbul'u görünce *Truva*'da yâni eski *Ené*'de yaptırdığı inşâatı yıktırdı. Yeni pâyitaht burası olmalıdır, dedi.

Kendisinden yüz sene evvel, İmparator *Septimus Severus* bu inşâata başlamış hattâ Sirkeci'den Sultan Mahmud Türbesi'ne ve oradan Cinci Meydanı'na giden bir sur yaptırmıştı. (Bugünkü Hürriyet Gazetesi'nin temeli de bu sûra istinad eder.) *Septimus Severus* faziletli bir hükümdardı. Fakat Romalıları çok düşmüş görerek Sarayburnu'nda icrâ-yı hükûmete karar vermişti. Romanın inkırâzı o kadar gözü-nü korkutmuştu ki oğlu ve halefi *Karakalla*'ya, ölürken: Oğlum vasiyetnâme yazmayı unuttum. Ölmek üzereyim. Bir cümle ile vasiyetim şudur: *Orduyu besle ve mâadâsının yaygarasına papuç bırakma!* dedi.

İşte *Konstantin*, bu imparatorndan sonra kat'i olarak

Roma'nın merkezini İstanbul'a nakletti. Roma'da ne kadar resmî yapı varsa aynını İstanbul'da yaptı ve Unkapanı'ndan Fâtih'e ve Langa Bostanı'na kadar giden bir sur içinde esas İstanbul'u kurdu.

(Konstantino Polis şehrini kurdu.)

Roma'nın bu yer değiştirmesi aynı zamanda Hristiyanlığın yayıldığı devre rastlıyordu. İmparator Konstantin gizliden gizliye Hristiyanlaşmış olan Roma askerinden yardım görerek muzaffer olmuştu. Zâten Hristiyanlık artık o kadar yayılmıştı ki onu serbest bir din olarak tanımaktan başka çare yoktu. Hristiyanlığın esas prensiplerinden biri de bütün vatandaşlar arasında tam bir müsâvât ilân etmek müddeâsıydı. Putperestlikte bu yoktu. Romalı, aristokrat olsun, demokrat olsun *citoyen* Romalı olmalıydı.

Yüksek sınıf ve halk sınıfı ikisi de Romalıydı, yâni Roma vatandaşı şerefini taşıyordu. Bunlardan mâadâsı Barbar'dı yâni bir nevi *acem*'di. Araplar'ın Emevîler zamânında İslâmiyeti inhisâra alarak, Araplar'a asıl vatandaş ve diğer müs-lûmanlara *Acem* demeleri kabîlinden bir şeydi.

Konstantin Hristiyan dinini serbest bıraktıktan sonra, çâresiz olarak, günün birinde resmî din olarak da kabûl etti ve bütün Roma tebeası, topu birden vatandaş hakkına hâiz oldular, *Romalı*, yâni *Rûm* sayıldılar. *Konstantin* ve hânedânı hükûmran olduğu müddetçe İstanbul'da herşey Roma tarzındaydı. Lisan, kanunlar, merâsim vesâire gibi. Lâkin Hristiyanlık durmadan ortalığı sarıyordu. Hânedan değişip de birinci ve ikinci *Teodos* zamânında siyâset de değişince Roma'nın Şark'ında, yâni Anadolu'da, Rumeli'de *Rumca* yayılmış lisan olduğu için devlet de "bizim tâbirimizle" Rumlaştı. Fakat gariptirki Rumlaştı demek, Romalılaştı demektir. İşte İslâmiyetin zuhûrunda Roma tâbiri, Arap hançeresinde O harfi olmadığı için, *U* harfinin ifâdesiyle Roma'ya *Rûm* denilerek Cenup'ta yerleşen Arapların nazarında Şimal'de bulunan İmparatorluğun ismi *Rûm Kayserliği* ve memleketi *Rûm dîyârı* olarak kaldı. *Rûm* kelimesi onlardan da bize intikaal etti.

Rûm halkı ancak ekalliyeti Romalı olan ve ekseriyeti Yunanca konuşan fakat Sırlar, Bulgarlar hattâ Ermenilerle de kaynaşmış bir halita idi.

İşte evvelâ Arap orduları sonra Türk orduları bu Rûm devleti ile asırlarca mücâdele ettiler. Felek istedi ki putpe-rest Roma'dan sonra târih bir de Hristiyan Roma görmüş olsun. Türk ordularının *Fâtih*'le İstanbul'a girdiği gün olan 29 Mayıs 1453'e kadar bin ikiyüz küsur sene, *Şarkî Roma* dediğimiz Rûm ülkesine Hristiyan Roma hâkim oldu.

Topkapı'da telef olan son Bizans imparatoru Roma'nın da son imparatoru sayılır. Bu târihten sonra *Fâtih Sultan Mehmed* Türk devletinin pâyitahtını Edirne'den İstanbul'a nakletti, ve Roma topraklarının Türk olduğu devir başladı. Lâkin gerek Arap gerek Acem diyarlarında eski Türkiye'ye *Diyâr-ı Rûm* denilmeğe devam ediliyordu. Türk pâdişâhına da *Sultân-ı Rûm* unvânı veriliyordu. Bu tesmiyeler gün geçtikçe bizim tarafımızdan da benimsenmiş gibiydi. Sultân-ı Rûm kelimesini harfiyyen tercüme edersek Roma imparatoru demektir. *Diyâr-ı Rûm*, Roma memleketi olduğu gibi. Meselâ *Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*'ye Rûmî dediğimiz zaman bir saniye düşünmeyiz ki bu unvan harfiyyen Romalı Celâleddîn demektir. Hattâ *Eşref Oğlu Rûmî* de Romalı Eşref demektir. *Sultan Süleyman* 1535'de Bağdad'a girdiği vakit orada bulunan *Fuzûlî* ordu-muzla gelen iki mâruf şâirimizi *Hayâlî Bey*'le *Yahya Bey*'i görmüş, *Leylâ ve Mecnûn* mukaddimesinde:

Bir nîçe zarîf-i hutta-î Rûm
Rûmî ki dedik kazıyye mâlûm

beytini kullanıyor. Bu beyti harfiyyen tercüme edersek “Roma ikliminin zariflerinden bir nicesi... Romalı ki dedik anlarsınız ki ince ve medenî adamlardır.” demek istiyor. Türkiye'de hattâ seksen sene evveline kadar bu tâbir yaşıyordu. *Ziyâ Paşa*, *Rûhî-i Bağdâdî*'ye hitâben;

Meydân-ı suhandê yoğiken sen gibi bir er
Bir şâir-i Rûm oldu sanâ şimdi berâber

“Söz meydanında senin gibi bir er yokken şimdi Romalı bir şâir senin derecene yükseldi, seninle bir seviyede oldu.” demıştır.

Roma'nın tâliinde bu manzarayı gördükten sonra (bir çok farkları düşünmek şartıyla) bir *putperest Roma*, bir *Hristiyan Roma*, bir de *Türk-İslâm Roma* manzarası görmek mümkündür.

*
**

Yerli Rumlar asırlarca Osmanlı İmparatorluğu'na sâdik olmuştur, imparatorlukta hattâ yüksek vazîfeler almışlardır. Türk adâletinden de hoşnut olarak tam bir Osmanlı ve bir bakıma Romalı gibi çalışmış, hizmet etmişlerdir.

Bu sadâkat 1820'ye kadar büyük bir mıkyaasta sürmüştür.

★

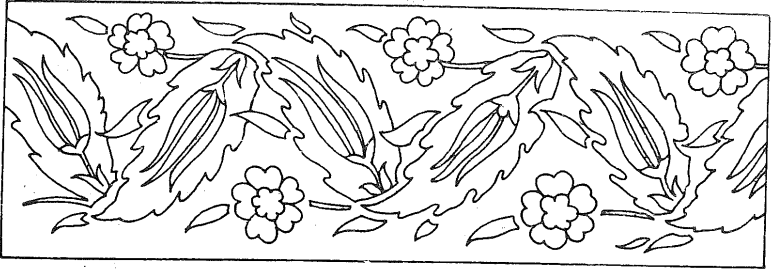
Nihad Sâmi Banarlı

*

Resimli
**TÜRK
EDEBİYATI
TÂRİHİ**

★

Yedinci Fasikülü çıktı

MEVLÂNÂ ve MEVLEVÎ MEDENİYETİ

Nihad Sâmî BANARLI

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Anadolu'da âdetâ bir medeniyet kurmuş; bir fikir, bir îman ve sanat hayâtının azîz kaynağı olmuştur.

Asıl adı Mehemmed olan Celâleddîn'in daha yaygın unvânı: **Mevlânâ Celâleddîn Rûmî**'dir. Bu unvandaki mevlâ, efendi ve mevlânâ, efendimiz, demektir. Ona **Rûmî** denilişi, sanat, îman ve düşünüş hayâtının; o asırlarda **Diyâr-ı Rûm** diye anılan; Anadolu'da geçmiş ve bu vatanda ebedîleşmiş olmasındandır. (Mevlânâ, babası, **Sultânü'l-Ulemâ Bahâeddîn Veled**'le birlikte, Anadolu'ya Horasan'dan gelmişti.

Fânî dünyâya vedâından yedi asır sonra, yalnız kendi milletince değil, geniş bir insanlık tarafından harâretle harıllanır, sevilir ve takdis edilir olması; aşk ve hakikat dolu imânının bütün insanlığı kucaklayan şûlesindendir.

Mevlânâ, hayâtında tarikat kurmamıştı. Çünkü o, yalnız öldüğü gece değil, yaşadığı müddetçe de en büyük sevgili ile tam bir vuslat hâlinde idi. Hayâtını, rûhunda ve vicdânında Allâh'ı bulmak'dan doğan, büyük tecellî kaplamıştı.

Çevresindeki gönüller bu tecelli'nin ancak farkında idiler.

Bunun içindir ki ona inanan ve onun yürüdüğü Allâh'a varma yolları'ndan ilerleyen nice yüzbinlerin **Mevlevîlik teşekkülleri**, yedi asırdan beri onun izindeki erenlerden sıralanmış bir aşk, îman ve sanat kaafilesidir.

Esâsen, yeryüzünde hiçbir felsefe, **Mevlânâ** ve **Yûnus Emre** asrının Anadolu'da geliştirdiği Tasavvuf felsefesi kadar, bir milletin bütün halkıyla, bütün hayâtı ve sanatıyla birleşerek her dakika duyulan, yaşanılan, âdetâ teneffüs edilen bir îman ve ibâdet olmamıştır.

Tasavvuf, XIII. asır Anadolu'su'nun buhranlar, isyanlar ve istilâlarla muztarip, içtimâî romantizmi içinde, insan gönüllerini aşka ve Allâh'a kanatlandırmakla, Anadolu halkı arasında bir ümîd, bir huzur ve tesellî kaynağı olmuştur.

Tasavvuf, tamâmıyla millî, tekke mîmârisinden; dergâhların döşenişinden; âdetâ rûhânî renkler ve füsunlu çizgilerle işlenmiş el sanatları eserleriyle süslenişinden; insan giyimindeki renk, şekil, ipek, kumaş ve temizlik zevkinden başlayarak, şiire, mûsikîye ve mevlevîlikte bir Allah'a kanadlanış derecesine yükselen dînî raks (**semâ'**) sanatına kadar, bütün güzel sanatları Allah yolunda harekete getirmiş bir tefekkürdür.

Aynı îman, Osmanlı-Türk ordularının da savaş parolası olmuş ve fethedilen yerlere zulüm ve ölüm yerine sevgi ve şefkat götürmüştür. Fethedilen nice yerde, en kısa zamanda bir huzur ve emniyet atmosferi yayılması; bir hayat ve hareket şevkinin başlaması bundandır. "Her dinden, her mezhepten, her milletten her insanı, **insan** olduğu ve Büyük Yaratıcı'dan bir ışık taşıdığı için sevmek,, şeklindeki bir ordu ve **ordu millet felsefesi**, yeryüzünde yalnız Türkiye'de ve bu asırlarda görülmüştür.

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, insanlığa bir rahmet gibi

yağan ve rahmetinden Selçuk ve Osmanlı şahlanışları doğan, büyük bir vicdan hayâtının Anadolu'daki kurucu ve inandırıcı simâlarındandır.

Başta Mevlânâ olmak üzere, bütün Anadolu evliyâları, Türk milletine, körükörüne inanışın değil, arayarak, düşünererek; hicran ve heyecânı ömürler dolduran bir Allâh'ı kendi vicdânında bulmanın zevklerini duyarak inanışın yeşil yollarını göstermişlerdir. O asırlar Türk halkının, büyük Allâh'a:

Yücelerden yücesin!

Kimse bilmez nicesin

Güzel Tanrı!

Çok câhillere seni gökte arar, yerde ister,

Sen (aslında) inanmışların gönlündesin!

diye seslenmeleri bundandır.

Mevlânâ'nın fikir ve gönül yücelten felsefesi, İslâm imânının bütün esaslarına, İslâm'ın Allâh'ına ve Peygamberine tam bir ihlâsla bağlıdır.

Bu yüzdendir ki onun büyük Mesnevî'si, hakîkatte ve hemen baştan sona, Kur'ân-ı Kerîm'in Mevlânâ çapında bir evliyâ tarafından yapılmış, heybetli tefsîridir.

Fakat onun İslâma ve Kur'âna karşı duyduğu bu ihlâs, aynı zamanda insanı semâyâya kanatlandıran bir duyuş ve düşünüş hürriyeti ile de rüzgârlı idi. İşte bu rüzgârdır ki Allâh'a varma yolunda kol kanad açan Mevlevî âyinlerine hem bir sanat havası, hem bir hikmet mânâsı hem de bir ibâdet mâhiyeti vermişti.

Bu ibâdet, Allah yolunda kendilerinden geçen Mevlevîlerin söyledikleri ilâhîlerle; semâyâya kol, kanad açtıkları semâ'larla ve bütün varlıklarıyla uydukları Mevlevî mûsikîsi ile birleşmiş bir dinî ve mânevî hazlar manzûmesidir.

Mevlânâ, yeryüzüne ilâhî âlem'den yönelmiş insan rûhlarının, tekrar o âleme varmak için giriştikleri bir gönül

savaşı'nın serdarlarındandı: Allah'tan kopan rûh pâdişâhı'nın, nefis denilen madde ve ihtiras ordusu'nu mağlûp etmek ve yalnız varlıkta birlik mâşûkasına gönül vermek sûretiyle yeniden Allah'a kavuşacağına inanıyordu.

Mevlânâ, İslâm panteizminin Hak ve Hakikat adını verdiği Allâh'a, yâni büyük hakikat'e ancak irfan, tefekkür ve sanat yoluyla varılacağına inanıyor ve varlıkların ötesine bu yoldan varmak isteyenlerin başında bulunuyordu.

Mâdem ki insan'sın... Mâdem ki duyuyor, düşünüyor ve seziyorsun... Büyük Hakikat'i bulmak için gönlünü ve idrâkini yoracaksın!

Duyduklarını ve bulduklarını söyleyeceksin. Sen söyleyemezsen, rûhunun vâsıl olduğu sırları, sazlara ve semâ'lara söyleteceksin!

Bütün bunlarla dahî söylenemiycek ölçüde büyük sırlara erdiğin zamandır ki yalnız o zaman susacaksın!

Diyenler arasında Mevlânâ, nice sırlara lisan ve nice hakikatlere beyân vermiş bir üstün insan'dır.

Mevlânâ'nın insan'a verdiği bu kıymet, insan'ın aynı zamanda ilâhî varlığı idrâke en elverişli bir duyuş ve düşünüş imkânına sâhip olmasındandır.

Yine Mesnevî adlı eserinde:

"Ey kardeş! Sen yalnız duyuş ve düşünüş'den ibâretsin! Geri kalanların ise sâdece et ve kemiktir!"

Deyişleri bundandır.

Mevlânâ Celâleddîn, Anadolu'da âdetâ bir medeniyet kurdu, demiştik. Mevlânâ'nın kurduğu, sâdece mânevî bir medeniyet değil, aynı zamanda, devamlı bir endüstri yanında, yine devamlı ve yüksek bir sanat ve tefekkür mektebi'dir.

Mevlevî Mîmârîsi, Mevlevî Edebiyatı, Mevlevî Mûsikîsi, Mevlevî Semâ'ı, hattâ, Mevlevî Terbiyesi, bu büyük mektebin ihtisas kollarıdır.

Dergâhların döşenişinde ve süslenişinde kullanılan altun, gümüş eşyâdan; altun, gümüş işlemelerden; güzelyazı sanatından, oymalara, dokumaları ve çok çeşitli eşyâya kadar herşey mevlevî dervişlerinin, mevlevî terbiyesiyle ortaya koydukları, ince ve yüksek sanat eserleridir.

Bu mektepde bir an bile tenbellik yoktur.

Çünkü bu mektebin hocaları gibi, bu mektebin öğrencileri de madde aşkıyle değil, **Allah aşkıyle** çalışıyorlardı. Yaptıkları sanat eserlerini de aynı aşkla ve kullar beğensin diye değil, **Allah beğensin diye**, o Büyük Yaratıcı'ya lâ-yık olabilmek duygusuyla yapıyorlardı.

Mevlevî kıyâfeti, mevlevî başlığı, tennûre denilen ve dönerken eteklerinin açılışındaki güzellikle göz ve gönül alan husûsî giyim, bunların yine husûsî kumaşları ve diğer bütün mevlevî eşyâsı, hep aynı ocağın eserleridir.

Mevlevîlerin birbirlerine ve bütün sevip saydıklarına verdikleri aşk, edep ve tevâzû dolu selâmlarda bile mevlevî terbiyesi'nin kibar ve medenî çizgileri şekillenir.

Kıt'alar boyu ülkelere yayılmış bu büyük tarîkatin bütün bu hareket ve teferruâtı, hiç şüphesiz, Mevlânâ'nın şahsî eseri değildir. Fakat hepsinin başlangıcı ondadır. Onun varlığında, onun sanatında ve onun yolunda yürüyenlerce geliştirilen bir iman, sanat ve kültür hayatındadır. Mevlânâ'nın, XV. asrın büyük islâm âlimi **Molla Câmi**'ye:

Nîst peygamber velî dâred kitâb

“Peygamber değil, lâkin kitabı var!., dedirtecek kadar üstün bir bilgi ve imanla söylediği şiirleri, hele büyük Mesnevî'si, denilebilir ki, yaratılışın sırlarını terennüm etmiş, sayısız mıs râlarla süslüdür.

Astronomi'den tıbbâ; dîn, felsefe ve içtimâiyât bilgisinden mitolojiye ve psikolojiye kadar, maddî, mânevî, nice derin bilgilerle söylenmiş bu manzum hikmetler ve hikmet dolu hikâyeler kitabı, yediyüz yıldan beri, her okuyana haz, hayret ve heybet veren, derin ve esrarlı söyleyişlerle yüklüdür. **Mesnevî**'de lisan, yer yer, nice mıs râlar boyunca uzayan, ney sesi kadar yanık ve coşkun bir **mûsîkî lisânı**'dır.

Dâvud Peygamber'den beri, **Şark**'ın, dinî heyecanların ifâdesinde, insan sesi kadar yanık konuşturduğu **ney**, **Mevlânâ Celâleddîn** devrinde, birdenbire, hiçbir zaman o ulvîlikle duyulmamış denecek kadar, ilâhî duyguları, alev-ses'ler hâline getiren, sihirli bir saz olmuştur.

Ney ve **Mevlânâ**... Bu ikisinin birbirinden ayrılmaz, büyük mânâlı semboller olduğunu, derin irfanla anlayan **Türk halkı**, bunun içindir ki **Türkçenin**, târîhî cinas lisânını dile getirerek:

Niye halketti demê Hazret-i Mevlâ, nây'ı
Halka andırmak için Hazret-i Mevlâna'yı

demiş ve bununla büyük bir hakikati ifâde ettiğine inanmıştır.

Bizzat, **Mevlânâ** tarafından te'yîd edilen bir bilgiye göre, **Hız. Alî**: “**Kur'an'da** ne varsa, **Fâtiha'da** o vardır: **Fâtiha'da** ne varsa, **Besmele'de**, **Besmele'de** ne varsa başındaki **B** harfinde o vardır. **Hattâ B** harfinde olanların hepsi, bu harfin altındaki nokta'dadır. Ben ise, **B** altında nokta'yım., demiş.

Tıpkı bunun gibi, **Mevlânâ'da** ne varsa **Mesnevî'de** o vardır ve **Mesnevî'de** ne varsa bu eserin, bizzat **Mevlânâ'nın** eliyle yazılan ilk 18 beytinde de o vardır.

Mesnevî'yi **Mevlânâ** söylüyor, **Çelebi Husâmeddîn** yazıyordu. Birbirini kovalıyan beyitler, **Mevlânâ'nın** dudaklarından bir şiir ve hikmet çağlayanı hâlinde dökülüyor; **Husâmeddîn**, bâzı geceler, sabâha kadar **Mesnevî** yazıyor ve **Mevlânâ**, uykusuz kalan müridinden özür dilemeği **Allah'ı**na bırakıyordu.

Bir nûr, aşk ve kudret sentezi hâlinde var, iyi ve güzel olan **Allah'dan**, birgün tekrar ona kavuşmak için ayrılan **rûh'un** bütün mâcerâsı, bütün hicranları bütün arayış ve buluşlarıyla; bir madde ve ihtiras yuvası hâlindeki **nefs'in** buna engel olan bütün azgınlıkları, bu kitapta hikâye ediliyordu.

Mevlânâ, insanlık mâcerâsını saran çeşitli hayat hâdiselerinden, en basit ve en olağan vak'alardan, akıllara hay-

ret verecek dersler, ibretler, hikmetler çıkarmakta tam bir dehâ gösteriyordu.

Binbir engeli aşarak **insan** olma derecesine yükselmiş **rûh'a**, vücudda bulunduğu müddetçe edeb ve tevâzû tavsiye ediyor; ibâdet ölçüsünde **çalışma şevki** duymanın ve çalışmanın fazâletini bildiriyordu.

İnsan rûhunda en ayıpladığı dalâlet, **hased**'di. **Hased**'in pençesine düşen insan ne kötülükler yapabilir; kıskanmanın ve aşağılık duygusunun buhranları içinde ne bayağılıklara düşebilirdi.

Rûh hastalarının, karasevdâya tutulmuşların derdlerini nabızlarının atışından anlamayı mümkün gören ve gereken devâyı bu gizli rûh kıvranımlarına göre vermeğe çalışan bir tıp ve tedâvî anlayışını, güzel ve doğru buluyordu.

İnsanlar arasında gerçi en güzel anlaşma vâsıtası **gönül dili**'ydi. Fakat Mevlânâ, bütün insanlara birbirlerinin lisânından anlar insan olmanın fazîletini haber veriyor; insanlara, onları birbirlerine bağlayacak ortak bir dil tavsiye ediyordu.

Mevlânâ, bütün rûh ve vücud illetlerinin devâsını, insanı her derdden kurtaran, **öldürücü** bir aşk'da, hattâ bu ilâhî aşkın ıztırâbında buluyordu: “Ey bizim sevdâsı güzel aşkımız!. Ey bizim her derdimizin tabibi! Şâd ol!”, diye seslenmesi bundandı.

Mesnevî'de ne varsa, onun ilk 18 beytindedir, demiştim. Bu 18 beyitte Mevlânâ:

“Dinle ney'den ki nasıl anlatıyor, ayrılıklardan nasıl şikâyet ediyor! Beni kamışlıktan kopardılar! Feryadlarım, erkek ve kadın, herkesi ağlattı!”, diyordu.

“Ayrılık, sînemi yarık yarık etsin ki özleyiş derdini açabileyim. Her kim aslından ayrı ve uzak olursa hep vuslat zamânının izinde olur.,,

“Ben ki her cemiyette ağlarım. İyi hallilerin de fenâ hallilerin de arkadaşım; Her kişi zann'ınca bana yâr olur. Söyleyişlerimden sırlar almaya çalışır.,; “Gerçi benim sır-

larım feryadlarımdan uzak değildir. Ancak her gözde ve her kulakta bu sırları görecektir veya duyacak ışık yoktur!,,

“Ten candan, can da tenden örtülü değildir. Lâkin her-kese o can'ı görebilme izni verilmemiştir.,; “Ney'in şöhretli sadâsı ateştir. Onu hava zannetme! Kimde bu ateş yoksa, yok olmanın yollarını arasın!,, diyordu.

“Aşk ateşidir ki ney'in içine düşmüştür. Aşk coşkunluğudur ki şarabın içine düşmüştür.,; “Ney, Dost'dan ayrılan kişinin arkadaşı, haldaşdır. Onun perdeleri, bizim vuslata engel olan perdelerimizi yırttı.,; “Ney gibi hem zehir hem tiryak, ney gibi hem hemdem hem de müştâk olanı kim gördü?,,

“Ney, kanla dolu yoldan söz etmekte, Mecnun'casına aşkın kıssalarını söylemektedir.,,

“Bu akl'ın mahremi, akli gitmişten başkası değildir. Dil'e de kulaktan gayri müşteri yoktur.,,

“Bizim derdimizden günler daraldı!. Günler nice yamışlara yoldaş oldu!”

“Günler geçiyorsa geçip gitsinler! Ancak ey en temiz, en güzel ve ölümsüz olan!.. Sen kal!..”

“Balıklar deniz içindedir fakat suya kanamazlar. Rızkı olmayanlar için günler uzundur.,;”

“Olmamışlar, olmuşların ne hâlerinden ne de dilinden anlar. Böyle olunca sözü kısa tutmak gerektir, vesselâm!,, diyordu.

Ancak, bütün bu vecîz ve allégorique sözler, neyi söylüyordu?

Ney'in, ermiş insan, üstün insan demek olduğunu; onun koparıldığı sazlığın Allah'la birlikte bulunduğumuz âlem mânâsına geldiğini; insanda biri hayvânî, öteki ilâhî, iki rûh bulunduğunu, fakat bu ten'deki ilâhî rûh'u görebilmek için, nasıl ney, toprağı ve suyu terk etmişse ve bu yüzden sinesi delik deşik olmuşsa, insanın da sinesi aşk ateşi ile yarık yarık olarak, maddî heveslerden kurtulması lâzım geldiğini söylüyordu.

Kul ile Allâh'ı arasına gerilmiş büyük perdenin yerler ve gökler olmayıp, insanın kendi nef's'i olduğunu; ömrün acı

ile, yanlışlarla geçen günlerinin ona biraz daha yaklaşıyoruz, mânâsına geldiğini söylüyordu.

İçinde bulundukları aşk deryâsı'nın (balığın suya kana-mayışı gibi) erenleri de kandıramadığını; onların ancak Allâh'a kavuşunca kanacaklarını, fakat bütün bunların, insanlara, mutlaka anlayacakları ölçüde söylenmesi lâzımgeldiğini belirtiyordu.

Mevlânâ'nın, Tanrı'ya varma yolunda kendisine yol gösterenlere ve yoldaş olanlara gönül verışı ise bir başka hikâyedir. Başta Şems-i Tebrîzî olmak üzere, Çelebi Husâmed-dîn ve Salâhaddîn Zerkûbî gibi gönül arkadaşları, Mevlânâ'nın, kendilerinde bir başka tecellî bulduğu, rûh ve mânâ insanlarıydı.

Merhum şâir Yahya Kemal'in, Mevlânâ ile Şems-i Tebrîzî arasında alevlenen gönül hâdisesi'ni anlayarak söylediği şu mısralar, bu ezeli ve ebedî hakîkatın terennümle-ridir:

Hudûd-ı aklı aşan mânevî seferlerde
Yegâne meş'al-i îmân olur gönül gönüle
Yeter hikâyet-i hâlât-ı Şems ü Mevlânâ
Ne rütbe mihr-i dırahşân olur gönül gönüle.

Engin bir deryâ olan Mevlânâ'yı bir bardağa sığdırmanın imkânsızlığı karşısında bu bahsi yine Mevlânâ'nın, bütün insanlığa hitap kudretindeki şu fikirlerini tekrarlıyarak bitiriyorum:

Mâdem ki insansın... Mâdemki duyuyor, düşünüyor ve seziyorsun? Büyük hakîkati bulmak için gönlünü ve idrâkini yoracaksın!..

Duyduklarını ve bulduklarını söyleyeceksin!..

Sen söyleyemezsen, rûhunun vâsıl olduğu sırları, şiir-lere, sazlara ve semâ'lara söyleteceksin!

Bütün bunlarla dahî söylenemiyecek ölçüde büyük sırları erdiğin zaman ise...

İşte o zaman susacaksın!

MEVLÂNÂ!..

— 1973'ün Mevlâna yılı oluşu dolayısıyla —

Işık - ışık, köpük - köpük;
Bir şiir, bir iman seli..
Gönlü "sidretü'l-müntehâ"; (*)
Öyle büyük, öyle ulu..
Ölümsüz aşk, sonsuz dehâ..
— Bir yüce pîr, koca velî —
MEVLÂNÂ!..

Cezbede ilâhî sihir;
Secdede mihrâbı büyü..
Nağme, nağme; şiir, şiir
Sunmuş en kutsî ölçüyü..
Vuslatında "Devr-i Kebîr",
Hicrânında bulmuş şüyû..
(Kırk Makam) ın Aşk Sebîli
MEVLÂNÂ!..

Kudüm'ü, nağme serteser!..
Nefeste "Râst", telde Hicâz;
Neyde alev - alev Semâ';
Meyde istiğrak ve niyâz..
Tesbih'te lâfzı şâheser;
Zikri, fikriyle müsemmâ
Aşk ikliminin kandili
MEVLÂNÂ!..

(*) "Sidret-ül müntehâ" Ulu ruhların en son menzili...

Zuhûru sönmeyen ziyâ..
Fecir, fecir; şafak, şafak;
Arşa çekilen son bayrak,
Kur'ân'ın şakıyan dili
MEVLÂNÂ!..

Dergâhı : Aşkın kâbesi..
«Bezm-i elest» deryâsında!
Neyde tevhîd, meyde füsûn!..
Vecdi, alev, aşk tasında;
Dalga - dalga, buğu - buğu,
Ölümsüz başların tuğu
MEVLÂNÂ!..

İstiğrakta rûhlara tâc..
Raksı Tennûre'de Mî'râc!..
Kararmış kalplere ışıık,
Şifâsız dertlere ilâç
MEVLÂNÂ!..

İdrâkte er, ihlâsta nûr..
İrfânı şevk, ezvâkı gür!
Çağıl - çağıl; gümbür - gümbür
Bir tükenmez aşk ummânı..
Hulâsa : Sönmeyen güneş,
(BEKAA) mülkünün Sultânı :
MEVLÂNÂ!..

Rıza ÜMİT

GÜLZÂR-I HAKÎKAT

Mevlânâ'dan seçmeler

Nermin Pekin

İnsan zekâsının tekâmül ettirdiği medeniyetler hızlandıkça, gönüller bu ışık altında ilâhî sırlara daha büyük bir hayranlıkla bağlanıyor... gönlündeki îmân kuvvetini kafasındaki ilim ışığı ile aydınlatabilenler; tekniğin kuru maddeciliğine bağlanıp kalamazlar, bunun üstünde gönülleri ferahlatacak ruhlara ışık verecek bir mânâ âlemini özlerler ve ararlar.

Sâdece fennin, tekniğin yarattığı yaşama kolaylığı, rahatlık, konfor insânı mes'ud edemez, maddî rahatlığın üstünde bir ruh huzûruna ihtiyâcımız muhakkaktır.

İnsanın içinde çöreklenmiş yatan bir ejderha vardır; *NEFİS*. Kin, tamâ' hased, hırs gibi dişleriyle rûhumuzu kemiriyor. Bu yüzden hem kendimizi hem biribirimizi yiyoruz. İnsanoğlu kuru ve katı maddeciliğin yarattığı *MENFAAT* kırbacıyla şahlandırılan bu canavarın esâretinden rûhunu kurtaramıyor. Neticede ilim, fen, teknik istediği kadar maddî rahatlığı sağlamış olsun bizi saâdete kavuşturamıyor. Hayat bu canavârı doyurma mücâdelesinden ibâret kalıyor. *PARA, ŞÖHRET, ŞEHVET* her gıdâyı istiyor bu canâvar doymak bilmiyor.

Hakîki saâdet bu canâvardan kurtulabilmededir. Bunun da tek çâresi *sabır, fedâkârlık ve ferâgat* gibi zor yollardan geçerek iyiliklerin menbâi olan "*HAKÎKÎ AŞK*" a ermek-tedir.

İşte büyük *MEVLÂNÂ* bize bu saâdet yoluna gidecek ışığı tutmaktadır. 700. ölüm yılına girdiğimiz bu günlere kadar Mevlânâ'nın şahsiyeti, eserleri ve dünyâyı saran felsefesi üzerinde çok durulmuş, birçok dillerde tercümeleri, şerhleri, izahları yapılmış, hakkında birçok araştırmalar ortaya konmuştur.

Benim bahsetmek istediğim "*GÜLZÂR-I HAKİKAT*" isimli kitab Mevlânâ'nın büyük eserini halka ve bilhassa gençlere anlatmak gayretiyle yazılmıştır. Büyük *MESNEVÎ*'nin sihrine kapılan yazar gönüllere nur veren hakikatleri, halkın ve genç nesillerin kolaylıkla anlayabilmesini te'min etmek istemiştir.

Yazar eserinin önsözünde gençliğinden hattâ çocukluktan beri hayrânı olduğu bu san'at eserini —Devrinin verdiği imkân nispetinde— sâde bir dille hülâsa etmeğe çalıştığını söyler. Her hikâyenin sonunda kıssa'dan hisse çıkarmak suretiyle Mevlânâ'nın gösterdiği *Güzel Ahlâk* yolunu halka ve genç nesillere anlatmak ve aktarmak ister.

GÜLZÂR-I HAKİKAT : Üç cildir. İstanbul'da "Mekteb-i Tıbbiye-i askeriye" matbaasında 1. 2. cildleri 1328 de, 3. cildi 1329 da basılmıştır. Müellifi *RAHİMÎ*'dir.

Birinci cild 42 hikâye ve bir önsözden teşekkül etmiştir. Yazar kitaba başlamadan evvel seçtiği hikâyelerin mevzû'unu belirten izahlı bir fihrist yapmıştır. Bu cild 247 sahifedir. Kitabın sonuna iki sahifelik bir sonsöz ile bir de "hatâ ve savab" cedveli ilâve edilmiştir.

İkinci cild gene izahlı bir fihrist ile başlıyor. Bu cildde bazı imamların tercüme-i halleri ile 36 hikâye vardır. Tamâmı 282 sahifedir.

Üçüncü cildde; izahlı bir fihristten sonra, *Sultanü'l-Ulemâ Mehmed Bahâeddin Veled*'in Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin, Şems'in, Hüsâmeddin Çelebi'nin, Sultan Veled'in, ve diğer bazı seyyid ve çelebilerin kısa hâl tercümeleri anlatılmış; 38 sahife tutan bu kısımdan sonra hikâyelere geçilmiştir. Bu cildde 55 hikâye vardır ve tamâmı 344 sahifedir.

Eser şu beyitlerle sona ermiştir :

*Taş yürekli olsa bir âdem eger
Mesnevîden nerm olur îmân eder
Magz-ı Kur'an'dır serâpâ Mesnevî
Şâ'fi-i rûz-ı cezâdır Mesnevî
Ne nêcmdir nê rêmildir ô kitab
Vah-ı Hak Vallâhü âlem bissavab*

Kitapda toplu olarak 133 hikâye işlenmiştir.

Yazar Önsözünde eserini ne maksadla yazdığını açıklamıştır.

Kendisini “Bu katre-i nâdân-ı nâçiz” diye takdim eden *Rahîmî*'ye göre: Her müminin bir evliyânın ve enbiyânın yüksek ruhâniyetine bağlanması lâzımdır. Kendisi de daha çocukluğundan beri *Hızır Mevlânâ*'ya bağlanmış, onun kutsî ruhâniyetine sığınmıştır. *Mesnevî-i Şerîf*'i çok genç yaşında okumağa başlamış ve kendisini bu yola vermiştir. Büyük bir aşku şevk ile okuduğu bu muhteşem eserin telkîn ettiği hakikatleri herkesin de öğrenmesini istemiş ve bunun için kalbinde büyük bir heves belirmiş; düşünmüş ki bu büyük eserden yalnız aydın kişiler istifâde etmektedir, halk faydalanamıyor; halbuki *Kelâmü'l kâmil umûma şâmil*dir”. Bu düşüncenin gönlünde yarattığı hevesle *Mesnevî-i Şerîf*'den bâzı hikmetleri ve hikâyeleri şerhlerinden de yararlanarak açık Türkçeye tefsîren tercüme etmeğe karar vermiştir. Gene önsözde “Mühim İhtar” başlıklı kısımda ise yazar hikâyeleri halk dili ile yazmasındaki bir başka sebebi de şöyle açıklıyor :

Zamânımızda kadın erkek herkes, bâzı hayâlî hikâyeler okuyarak vakitlerini ziyân etmektedir. Faydasız hattâ zararlı olan bu zehirli meyvalar gençlerimizi zehirlemekte ve millî ahlâkımızı bozmaktadır.

Halbuki büyük evliyâlar; “*Hakikat-i insâniye ile diri olanların diri sözlerini kalbinize yerleştiriniz, nesillerinize iliklerinize işletiniz ki sizde hakikat-i insâniye ile diri ola-*

sınız” buyurmuşlardır. Yazar ölü hayallerin zehirlerinden kurtulup, sizi hakîki insanlığa götürecek olan şeyleri okuyunuz, işte *Gülzâr-ı hakikat* sizin okuyup ihyâ olmanız için yazıldı. Diyor.

Rahîmi bu eserin çeşm-i hakikat’le okunmasını da tavsiye ediyor. Çünkü hikâyeleri okumaktan maksad kıssadan hisse’ye inmehtir. Bu eser Mesnevî-i Şerîf’in her kıssasından bir hisse aldırmağ için ortaya konulmuştur. Muhabbetle okunacak bu hikâyelerin herbirinin bir *Güldeste* olduğı anlaşılr. Kitabın adı da bunun için *GÜLZÂR-I HAKİKAT* konulmuştur.

Hikâyeleri her okuyan —idrâki nisbetinde— anlayabilsin diye her hikâyenin sonuna maksadı açıklayan bir de “*Tavzih*” açıklama ilâve edilmiştir. Ancak Mevlânâ’nın da buyurduğı gibi : “*Güneşe delil güneş geldi; eğer sana delil gerekse güneşten yüzünü çevirme*”. Yazar hikâyelerin mecâzî mânâlarında kalmayıp hakikî mânâlarına ermek için onu aşk ile kendini tamâmen vererek okumak lâzım geldiğini anlatıyor. Ancak o zaman *Gülzâr-ı Hakikat* goncalarının kokusu câna sinecektir. Diyor.

Devrine göre sâde dille yazılmış olan bu eser *Mesnevî-i Şerîf*’i tercümelerinden de okuyup anlamakta güçlük görenler için güzel bir hülâsadır.

Gülzâr-ı hakikat bugünün yazısına ve diline çevrilebilse, büyük *Mevlânâ*’yı ve eserini daha geniş halk kütlesine kolay yoldan tanıttacak bir eser daha kazanılmış olur.

Eser hakkında fikir edinmek üzere bir örnek veriyoruz.

Bir çakal boya küpüne girip rengârenk olduktan sonra küpten çıkarak emsâli çakallara karşı kendi kumaşını satmış

Bir çakal bir boya küpünün içine girip bir saat kadar küpte durdu. Postu rengârenk olduktan sonra küpten çıkıp tüylerine bakarak: (Ben tâvus-ı illiyin

oldum¹ ve böyle renklerle kendimi müzeyyen ettim) dedi. Çakalın tüyleri üzerine güneşin ziyâsı vurdukça ziyâde parlardı. Çakalın postu görünüşte renkli ipekli bir kumaş şekline girmişti.

Şimdi bu ahmak çakal yeşil, kırmızı, mâvi, sarı renklerle kendini rengârenk buldu; Yâni Şerî'at, Tarikat, Hakikat, ve maârifet boyalarıyla kendini boyanmış gördü. Bu iğreti renkleri hakikat zannedip irşâ-i dâvâsıyla kendisini diğer çakallara arzyledi ve bunlara kendinin güzel huyunu ve güzelliğini anlattı.

Cümle çakallar başına toplanıp (Ey arkadaş! Sana ne hâl oldu? Böyle rengârenk süslü olmuşsun çok süslü oluşundan da gururlu olmuş bizden farklı hâle gelmişsin bu kibirlenmeyi ve büyüklük taslamayı nereden çıkardın ve ne yüzden kendini bu mertebeye yetirdin?) dediler.

Çakallardan birisi hâlin iç yüzünü biraz bildiğinden bu renkli çakala dedi ki: — Ey çakal! surette sofuluk riyâkârlık ediyorsun, minber üzerine çıkıp birtakım lâflarla halka hayret veriyorsun! Ve herkesi sen kendi hüsn-i hâline hased ve râğbet ettiriyorsun! Halbuki Kemâl-i ihlâs, ve muhabbet-i Mevlâ: Enbiyânın ve evliyânın halleridir. Kibir ve riyâ; senin gibi hayâsız riyâ ehli çakalın kârıdır. Ey himmeti alçak ihlâssız ve muhabbetsiz, ilime, amele çok alıştın, lâkin asıl aşk sıcaklığını kendinde bulamadın ve muhabbet zevkini katiyen tatmadın, bu ruhsuzlukla berâber utanmadan kürsülere çıkarak, kendine hocalık şeyhlik süsü verdin, lâkin mânâ-yı halden haberin yok îmânın hakikatini, yakını bilme nûrunu kaybetmişsin! Allâhtan hayâ etmeyip edebsizlikle haddini aşıyorsun. Şöhret için halka vaaz ederek herkesin hüsn-i teveccühlerini kazanmak emeliyle halkı kendi tarafına çekiyorsun. Dünyâ muhabbetini içinde saklayıp lâf ile kendini Takvâda gösterip herkese kendini güzel gösteriyorsun, kendi hâlerinden haberin var mı? Fazilet dâvâsıyla Firavun oluyorsun.

Firavun da senin gibi kendini herkesten ziyâde âlim, ârif bildiğinden dolayı Allahlık dâvâsı edib sakalını türlü mücevherlerle süsleyip kendi kendine süs vermiş, kendini Musâdan yukarı tutarak “ben sizin Rabbinizim” demiş idi. Firavunda da senin gibi dışı çakal neslinden doğmuş, sonra senin gibi mal, mansıb küpüne de düşmüş idi. Kendine tâbi olan dünyâdan her kim Firavunun malını mansıbını, azametini ve saltanatını, ziynetini gördü ise ona secde eyledi. Bu ahmak kendine bağlanan, yüzüne gülen ahmakların secde eylemelerini gerçek sandı.

(1) Cennet tavusu İliyyîn: semâ'nın ve cennetin en yüksek yeri, günâhsızlar orada karar bulacaktır.

Fikir d rj m z yold z haq na
dolduran pek değerli M. A. Canerli'ye

Sevgi ve
hazretlerinde
25.3.1967.

M. Nâfiz

Fâruk Nâfiz'in, nez ket ve tevaz ' derecesini belirten, ithafli bir resmi

İSİMSİZ KİT'ALAR

— Medîne'den gelen bir
tebrike cevap : —

Gelmiştir o lûtfeylediğin nağme gönülden
Bir bû-yı şefâat gibi Sultân-ı Rûsûl'den
Dûr olma sen ey bülbül-i gülzâr-ı nübüvvet
Rûhen, bedenlen, her iki âlemde o Gül'den¹

Anladım gittiğin akşam, ne cehennemmiş ömür,
Bir yanardağ gibi tütmüştür o günden âhım...
Bana dünyâyı meğer cennet eden senmişsin;
Beni cennette de sensiz komasın Allâhım!

Son yazdığı kıt'a :

Sarıyor rûhumu körfez gibi mûnîs yüzler ,
Daha müşfik çıkıyor karşıma gurbette vatan,
Gözüm ayrılrsa da gönlüm kalıyor Fethiye'de
Birleştirir elbet bizi bir gün Yaratın.

Fâruk Nâfiz Çamlıbel

¹ Gül, Hz. Muhammed'in sembolüdür.

Not : İsimsiz Kıt'alar'a gelecek sayılarımızda devâm edilecektir.

Ölenlerimiz için

FÂRUK NÂFİZ ÇAMLİBEL

(Mayıs, 1898 - 8 Kasım, 1973)

Fevziye Abdullah Tansel

*Yerin altında devâm etmesidir bence ölüm
Yerin üstünde görüp geçtiğimiz rû'yânın*

F. N. ÇAMLİBEL

Türk edebiyatımız, yaşadığımız çağın başta gelen şâirlerinden Fâruk Nâfîz Çamlıbel'i, 8 Kasım, 1973'denberi kaybetmiş bulunuyor. Bu yok oluşun ardında bıraktığı, yüreğimizde acılarla dolu boşluğu bütün derinliği ile hissederken, âzâsı bulunduğu Kubbealtı Akademi'sinin, bir yıl kadar önce, 22 Ağustos, 1972'de toprağa verdiği Orhan Seyfî Orhon gibi, bu kıymetli âzâsının yerini doldurabilecek bir şahsiyeti pek de kolay bulamayacağı düşüncesinin yarattığı üzüntüyü de duymaktayız.

Bizler, ilk ve orta öğrenim yaşlarımızda Çamlıbel'in şiirlerini zevkle okuyarak yetiştik. Devrenin bu genç şâirini önce, çocuklar için yazdığı şiirlerle tanımiştık; sonraları, gençlik rûhunu her yönü ile yansıtan şiirleri yanında, vatan sevgisiyle dolu memleket ve tabiat şiirleriyle de duyulanıp beslendik. O yıllarda yayımlanan mecmûaların hemen hepsinde onun şiirlerini bulabiliyorduk; İstanbul'un, câmilerinin ve san'at eserlerinin dinî, mânevî havasıyla daha zenginleşen tabiat güzelliklerini; Anadolu'muzu dağları, ekilmiş tarlaları, ova ve bozkırları, uzayıp giden yolları, han ve kervansarayları, köy evleri, Ayşe'si, Zeyneb'i, Kezban'ı,

Ahmed'i, Ali'si, Mehmed'i ve Mehmedcik'leriyle canlandırdığı şiirlerinin, memleketimizi daha iyi tanımamızda ve daha derinden sevmemizde mühim te'siri oldu. Orta ve lise öğrenimi sırasında benim ve birçok arkadaşlarımın, beğendiğimiz şiirleri yazdığımız birer defterimiz vardı; Cumhuriyet'in i'ânından sonraki, 1924-32 arasındaki o yıllarda, yayımlanmakta olan *Süs, İctihâd, Millî Mecmûa, Türk Yurdu, Güneş, Hayat, Meş'ale* adlı v.b. dergilerde basılan şiirlerinden seçip defterlerimize yazdıklarımız, başka şâirlerin eserlerine göre en çok yer almakta idi. Üniversite'de talebelik yıllarımda da onun yazdıklarını adım adım ta'kip ettim. İlmî araştırma yolunu tutunca, üzerinde durduğum başlıca şahsiyetlerden biri de Çamlıbel oldu. Geçmiş yıllar boyunca gerilere giderek önceleri basılmış bulunan dergileri, gazeteleri, v.b. vesikaları taradığım sıralarda, kendisinin ve hakkında başkalarının yazılarını not aldım. Kendisi, hâfızasına dayanarak, basılan ilk yazısının *Saat* adlı,

O her zaman üşenmeden
Ve durmadan mırıldanır...
Duyarsın işte dinlesen,
Takırdılar lakırdıdır:

"Tırık tırak... Tırık tırak...
"Ayıp ayıp çalışmamak!"

kıt'asıyla başlayan şiiri olduğunu hatırlıyordu; pek az yanlışmıştı. Elimizdeki notlara göre, şimdilik, şâirimizin basılan ilk şiirinin, ondört-onbeş yaşında iken, 1913 Haziran'ında Moda'da yazdığı *Temâşây-i Zulmet* adlı Sone'si olduğunu söyleyebiliyoruz. Basılan şiirleri arasında ne zaman yazıldığı belli olanlardan en eskisi ise, *Saat* başlıklı şiirinden bir yıl kadar önce, 1329 Mayıs'ında (1913) yazdığı *Eserlerimin Rûhu*'dur.¹

Çamlıbel'i, bundan dokuz yıl öncesine kadar, bir bakı-

¹ Öz Dokuman, *Büyük Şâirimiz Fâruk Nâfiz Çamlıbel'le Bir Konuşma, Hayat-Tarih Mecmûası*, nu. 12 Ocak, 1971; F.A. Tansel, *Mecmûamızda Yayımlanan Bir Konuşma Dolayısıyla — Fâruk Nâfiz'in İlk Şiirleri, aynı mec.*, nu. 10, Kasım, 1971.

ma yakından, fakat yalnız eserleriyle tanıyordum. 1964 yaz mevsiminde, rahmetli hocam Fuad Köprülü, Sultan Ahmed'deki evini, kütüphânesi dışında tamâmıyla boşaltmış, Etiler'de satın aldığı apartman katına taşınmıştı. Haftanın iki gününde, biraz olsun dinlenmek ve hava almak için, öğleden sonraki üç-beş saatini ,Balta Limanı kıyısındaki o çok sevdiği Kapri adlı kır kahvesinde geçiriyordu; bu sessiz kır kahvesine, onun bulunduğu saatlerde, Demokrat Parti'den bâzı dostları da gelirdi. O sıralarda, Diyânet İşleri Başkanlığı'nın ikinci basımını yapacağı *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar* ile, Türk Tarih Kurumu'nun yayımlayacağı *Edebiyat Araştırmaları* adlı kitabının tashihleriyle uğraştığımızdan, kendisi ile çok def'a bu kır kahvesinde görüşüyorduk. Oraya her toplantıda gelenlerden biri de Çamlıbel idi; onunla bu kır kahvesinde, 1964 Temmuz'unda şahsen de tanışmış oldum. O zamana kadar, onu, ancak resimleri dolayısıyla biliyordum. Kendisini görür görmez, *San'atkâr* adlı şiirindeki,

**Dünyânın en derin yüzü olmuş senin yüzün,
Kudretli bir kalemle çekilmiş de hatları;
Yüksek başında kartala benzer hüzün senin,
Dünyâyı bir bulut gibi kaplar kanatları.**

kıt'asını hatırlamıştım; bu, onun, kendi mısırâları ile çizip canlandığı portresi sayılabilir.²

Öyle sanıyorum ki hepimiz, hiç tanımadığımız bir kim-
senin bile ölüm haberini, o kara haberi aldığımız zaman
üzülürüz; ister mânen, ister şahsen olsun, veyâ her iki yö-
nüyle yakından tanıdığımız kimselerin ölümü karşısında bu
üzüntümüz daha derinleşir; onunla birlikte, kendimizin de
maddî varlığımızdan âdetâ uzaklaşıp gittiğimizi, yok oldu-
ğumuzu hissederiz. Bu, yaşayan bir varlığın birdenbire yok-
luğa karışivermesinden doğan acıma ve isyânın yanı sıra,
biraz da kendimizin, yaşamakta olan sevdiklerimizin ilerisini
düşünerek korku ve endişe ile kaynaşmış bir duygudur. Bu
duygu ve düşünceler, ince fikirlerin yüksekliğine erişen, de-

² *Heyecan ve Sükûn*, İst., Kanaat Kitabevi, 1959, s. 119.

rin hislerin kaynağından tadan F.N. Çamlıbel'in şâir rûhuna türlü yönleriyle kök salmıştı: Gönlü aşkla, bu hazzın verdiği yaşamak ihtirâsıyla dolu olduğu bir zamandaki ruh hâlini yansıtan,

Hayâtın şi'rine gönlüm kanmadan
Karaca Ahmed'e geçerse yolum,
Benden bir ân bile fazla yaşayan
Herkes'e dış biler, ölüm dilerim!

mısrâlarından,³ ona ölümü hatırlatan, sürüp gitmesini dile-
diği böyle bir hayâtı sona eristireceği düşüncesi olduğunu
hissediyoruz. İnsan rûhunun, bu yaşama ihtirâsının tam ak-
sine bir yönü daha vardır: Ölümü arzulamak... İztırabların
ağır yükü altında ezildiğimiz zamanlarda, bunun tesellisini,
ölümün yok edici kudretinde buluruz. F.N. Çamlıbel'in,

Kalbim artık usandı vurmada, çurpınmadan,
Seneler var ki yalnız çektiğim kahrı saydı...

*

Ölüm her kalbe ayrı bir azâb olsa bile,
Ben o mukadder günü hasretle bekliyorum!

beyitlerinde, bunun en içten ifâdesini bulmuş olmuyor mu-
yuz?⁴ Bu beyitlerde ızdırab bütün hâlinde alınmıştır; bunun
muhtelif kaynakları sınırlanmış değildir. Çamlıbel'in, şiir-
lerinde, ne gibi ızdırabların ölmek isteği yarattığını anlatan
düşünce ve duygularını da buluruz:

Fârûk, câm-ı Cem'de safâ bulmayan dile
Peymâne-î ecelle gelen şerbet elverir

beyti, yaşamaktan artık zevk almadığımız zamanlarda ken-
dimizi kaptırdığımız ölüm isteğinin ifâdesidir.⁵ Vakitsiz ölüm-

³ *Karaca Ahmed* başlıklı şiirinin son kıta'sıdır (*Akar Su*, İst. Kanaat Kitabevi, 1940, s. 22).

⁴ *Öldüğüm Zaman* adlı şiirinden alınmıştır. (*Bir Ömür Böyle Geçti*, İst., Teceli Matbaası, 1932, s. 198).

⁵ *Gazel*'inin son beytidir (Heyecan ve Sükûn, s. 164).

lerle karşılaştığımız zamanlarda, gidenin yerine kendimiz için ölümü dilediğimiz de olmuştur; Çamlıbel'in,

Rü'yâma telli pullu giren bir cenâzeye
Kalbim yanıp durur bu temenniyle her sabah:
İhsân edeydi rûhumu Rabb'im bu tâzeye,
Tekrâr o can bulaydı da ben can vereydim, âh!

kıt'asında, bu düşünce ve duygunun akislerini bulmaktayız.⁶ Hayattan usanç getirten şeylerden biri de şâir ruhlu, "üstün doğan" ve çevresindeki insanlardan mânen yükseklerde yaşayanların çektikleri o dayanılmaz ıztırablardır. Şâirimiz, *Bir Şâirin Mezarına Kitâbe-Huve'l-Bâkî* adlı şiirinin bütününde bu fikri işlemiştir.⁷

Zâir, biri destânımı anlatmış olaydı,
Hiç kimse şu genç ölmemi bulmazdı zamansız⁸
Kalbim daha yaşlanmadan elbet duracaktı,
Ömrümde benim geçmedi bir gün heyecansız.
Ben yerde süründükçe güneşten kanadım la,
Baktım ki ufuktan geçiyor gölgeler ansız.⁹
Yüksek¹⁰ doğup alçak yaşamaktansa cihanda,
Bir gölgede yatmak diledim nâm-ü nişansız.
Bir parça dahâ her gün¹¹ eğilmekten emîn ol,
Bir kerre serilmek daha hoş¹² toprağa cansız!

Çamlıbel'in, bu şiirinde işlediği fikri, mânen yükselmenin yarattığı ızdırab çekme ve böyle yaşayıp durmaktansa ölümün daha iyi olacağı fikrini, bunun tamâmıyla aksine yönden de ele almış bulunduğunu söyleyelim: *Şâire Kasîde'*-

⁶ *Mersiye*'sinden alınmıştır (Aynı eser, s. 122).

⁷ *Akar Su*, 1940, s. 55; *Heyecan ve Sükûn*'da *Kitâbe* başlığı ile-
dir (S. 167). İlkinin esas aldık; aşağıdaki 8-12'nci notlarda, ikinci
basımında şâirimizin değiştirdiği ifâdeler gösterilmiştir.

⁸ Genç ölmemi bulmazdın, emînim ki, zamansız

⁹ Baktım, geçiyor gölgeler üstümden apansız

¹⁰ Üstün

¹¹ Her gün yere bir parça

¹² Bir kerre serilmek iyidir

sinde, insan rûhunu yükseltmekte şâirlerin ne kadar çok te'sirleri olduğunu,

Onlar ki, beşer hayrına doğmuş yaşamışlar,
Onlardan eserdir bu duyuşlar, bu dalışlar...
Onlar ki, şafaklardı yanan dağda, denizde,
Her manzara onlardan akistir içimizde...
Onlar ki bu gün gökte birer kasma çekildi,
Devrinde, fakat, hangisi mes'ûd olabildi?

mısırâlarıyla anlattığı bu şiiri,

Varsın, seni ömrünce elem çenberi sarsın;
Şâir, sen üzüldükçe ve öldükçe yaşırsın!

beyti ile sona eriyor.¹³ Çamlıbel, bu beyitinde yer alan öldürücü ıztırabların yaşama hazzını duyurmaktaki gücünü, mânen yükseltici kudretini, bu ince fikri, his ve hayâlini katarak, seçtiği kelimelerin sıralanışının da yarattığı âhenk içinde ustalıkla anlatmıştır. Şiirin bütün meziyetlerini, her bakımdan kendinde toplayan, lirizm taşan bu beyit, onun unutulmaz mısırâlarının en güzel örneklerinden biri sayılabilir.

Çamlıbel, birçok mısırâlarında, Kudret'in, ölüm denilen ve Ezel'den Ebed'e hükmü sürüp gitmekte olan tabiat kanûnu karşısındaki acimizi, elden birşey gelmezliğin acısını aksettirmiştir; bunu, yaşadığımız çağın ve Türk tarihinin siyâsi dehâsı Atatürk'ün ölümünde bütün kuvvetiyle hissetmişti.¹⁴

Ve bu gün bir nice milyon geliyor bir yere de
Ebedî yolculuğundan seni döndürmek için
— Seni hicranlı yolundan alıkoymak nerede? —
Gücü ancak yetiyor kabrine yüz sürmek için!

Çamlıbel'in şiirlerinde ölüm fikri, bir başka yönden daha ele alınmıştır; bu, ölüme engel olamayış ve gideni artık

¹³ *Heyecan ve Sükûn*, s. 139.

¹⁴ *Ebediyet Yolunda* adlı şiirinin son dördlüğüdür (*Aynı eser*, s. 156).

geri çeviremeyiş bakımından düşdüğümüz acze karşılık, onu mânen yaşatabilme kudretimizdir. Ölümün, sevdiklerimizden sonsuzluğâ kadar ayrılışın acısını, bâzan onlar hayatta iken de düşündüğümüz zamanlar olmaktadır; Çamlıbel, *Ruh* başlıklı şiirindeki,

**Dünyâya gözünü yumarsan, gene,
Bir avuç toprakta seni görürüm**

beyti ile, mânevî hayâtımızın bu yönünü, maddî varlığından arınabilen insanın, ölümü bile hiçe saydıracak olan ruh kudretini aksettirmiştir.¹⁵ Tasavvuf ta'biriyle ifâde etmek istersek bu Âriflik, veyâ Hakikat'e erişme mertebesi, böyle bir ruh zenginliğine ulaşabilme, şâirimize, Yunus Emre'nin mânevî dünyâsını hatırlatıyordu.¹⁶

**Kalbini gösterirdin birini sorsalardı,
Kendisi yoksa bile yârinin aşkı vardı;
Senin gözünde, Yûnus, her yol Hakk'a çıkardı,
Titriyorken biz bu gün, "Sonumuz toprak!" diye...**

Varlığımızı maddeten yok eden ölümden daha acı bir ölüm de vardır; bu, maddeten yaşamakta olan bir insanın güzel, iyi, doğru hislerin her türlüşünden uzaklaşıp rûhunun ölümü, rûhunun gömülmesidir. Şâirimiz böyle bir ruh hâlini, Demokrat Parti'nin meb'usu olduğı için diğerk arkadaşları gibi tutuklanarak Yassı Ada'ya sürgün edilmiş bulunduğu devrede (Haziran, 1960-Eylûl, 1961) acılığının bütün kuvvetiyle hissetmişti; zulmün suratını kamçulamakta olan bu mısralar, o hayâtın bıraktığı kökleşen izleri yaşatmaktadır:

**Aldılar bende ne his varsa, güzel, doğru, iyi;
Birşeyim kalmadı, verdikleri kinden başka!**

*

¹⁵ *Bir Ömür Böyle Geçti*, 1932 bsm., s. 132.

¹⁶ *Yunus'un Aşkı* başlıklı şiirinin son dörtlülüğüdür (*Aynı eser*, s. 286).

Ya gezen bir ölü, yâhud gömülen bir diriylim;
Mumyadır, canlı da, cansız da bu kabristanda.
Gömdüler rûhumu yüzbir sene mahkûmu gibi;
Cismim ayrılrsa da rûhum kalacak zindanda.

Çamlıbel'in ölümü dolayısıyla, ardında bıraktığı onu yaşatmakta ve yaşatacak olan eserleri hakkında kısaca bilgi vermeği tasarlamıştım; fakat, yazıma, onun ölümünden doğan acılarımızı anlatmakla başlar başlamaz, kendimi bu kara haberin çenberinden bir türlü kurtaramadım. Onunla birlikte yok olup gittiğimi hissettim; elli yıl öncelerine varıp ilk öğretim hayatımdan başlayarak, yıllar boyunca ruhlarımızı besleyen şiirlerinin havasını tekrar teneffüs ettim. Onu artık göremeyeceğimizi düşününce, tanışıp görüştüğümüz günlerin hâtıralarının ardı sıra, ölüm hakkındaki düşünce ve duygularını yansıtan şiirlerinin üzerine eğilmekten, bütün irâdeme rağmen kendimi alamadım; buraya kadar yazdıklarım böyle bir rûh hâlinin verimidir. Artık, bütün bunları arkada bırakarak, eserlerine dâir, fakat hiçbirinin şimdilik tahliline girişmeksizin kısaca bilgi vermeğe çalışacağız.

ESERLERİ

Çamlıbel'in yazıları, A) Muhtelif şiirlerini topluca içine alan eserleri ile, B) Tiyatro, C) Roman, D) Monografi sâhasındakiler olmak üzere dört bölümde toplanılabilir.

A) 1 — *Şark'ın Sultanları*, Birinci Kitab, İst., Orhâniye Matbaası, 1918, 40 s. Eserin nihâyetinde, *Son Söz* başlıklı şiirin altında *Kânûn-ı Evvel, Sâni*, 1916 tarihi vardır.

2 — *Dinle Neyden*, İst., Kitabhâne-i Sûdî, 1335 (1919), 60 s.

3 — *Gönülden Gönüle*, İst., Hukuk Matbaası, 1919, 40 s.

¹⁷ İlk iki mısra, *Bir Başka Dünya'nın* son beyti, diğer dördü ise, *Rûhun Ölümü* adlı şiirinin bütünüdür (*Zindan Duvarları*, İst., 1967, s.n.y.).

- 4 — *Çoban Çeşmesi*, İst., Yeni Şark Kütübhânesi, 1926, 110 s.
- 5 — *Suda Halkalar*, İst., Sanâyi-i Nefise Matbaası, 1928, 158 s.
- 6 — *Bir Ömür Böyle Geçti*, İst., Semih Lutfi Kitabevi 1932-1941, 304 s. İnkılâb Kitabevi tarafından üç basımı daha vardır: 1945, 248 s.; 1955, 239 s.; 1966, 240 s.
- 7 — *Elimle Seçtiklerim*, İst., Yeni Şark Kütübhânesi, 1935, 112 s.
- 8 — Fâruk Nâfiz Çamlıbel, Sa'deddin Kaynak, *Boğaziçi Şarkısı*, İst., Nümüne Matbaası 1936, 3 s.
- 9 — *Akar Su*, İst., Kanaat Kitabevi, 1936, 1940, 96 s.
- 10 — *Tatlı Sert*, İst., Kanaat Kitabevi, 1938, 136 s.
- 11 — *Akıncı Türküleri*, İst., Kanaat Kitabevi, 1938, 64 s., ilâvelerle İkinci Basım, aynı Ktb., 1939, 96 s.
- 12 — *Heyecan ve Sükûn*, İst., İnkılâb Kitabevi, 1959, IV+192 s.
- 13 — *Zindan Duvarları*, İst., *Tan* Gazetesi ve Matbaası, 1967 (Sayfa numarası yoktur; 94 s.).
- 14 — *Han Duvarları*, İst., Millî Eğitim Basımevi 1969; (N.S. Banarlı'nın *Fâruk Nâfiz Çamlıbel ve Han Duvarları* başlıklı önsöz'ü ile), VIII+206 s.
- B) 15 — *İlk Göz Ağrısı*, *Temâşâ* Külliyyâtı-1., Mösyö Paul Hervieu'nun *Le Dédale* ünvanlı eserinden lisânımıza tatbik ve Türk Tiyatrosu tarafından temsil edilmiştir. Piyes, Dört perde. İst., Ali Şükrü Matbaası, 1922, 32 s. 13 Ekim, 1921'de Türk Tiyatrosu'nun ilk temsili olmak üzere sahneye konulmuş Nûrullah Atâ (*Türk Tiyatrosu'nda İlk Göz Ağrısı*, *Der-gâh* mec., nu. 13,20 Teşrin-i Evvel, 1337/1921), *Yarın* mec-mûasında tefrikadan (Nu. 22-26, 16 Mart-13 Nisan, 1922) sonra kitap şeklinde basılmıştır.¹⁸

¹⁸ Kitabın ikinci sayfasında, "Bu eser ilk def'a olarak Ferah Tiyatrosu'nda, 1921 Teşrin-i Sânisî'nin onüçüncü Perşembe günü Türk Tiyatrosu tarafından temsil edilmiştir" cümlesi vardır; her hâlde ter-tip yanlış olarak, Teşrin-i Evvel yerine Teşrin-i Sâni yazılmıştır.

16 — *Sevk-ı Tabîi*, Sermed Muhtar ile birlikte, adapte edilmiş, 1925'de Dârü'l-Bedâyi'de oynanmıştır *Temâşâ Âlemi*, *Millî Nevsâl*, yıl 4, 1925, s. 373). Basılıp basılmadığını bilmiyoruz.¹⁹

17 — *Canavar*: Bir kısmı *Millî Mecnûa*'da (*Canavar Temâşâsından Bir Sahne*, nu. 34, 1 Nisan 1341/1925), bütünü *Türk Yurdu*'nda (*Canavar, Üç Perdelik Manzum Temâşâ*, yıl 14, c. 11. nu. 9-11, Haziran-Ağustos, 1341/1925) tefrikadan sonra kitab şeklinde basılmıştır. (*Canavar*, Manzum Piyes Üç Perde, İst., Necm-i İstikbâl Matbaası, 1926, 84 s. İkinci Basım, İst., Tefeyyüz Kitabevi, 1943, 66 s.). Eserin 2. sayfasında, önce "1341 Nisan'ının 20'nci günü akşamı, Tepebaşı Kışlık Tiyatrosu'nda Dârü'l-Bedâyi" san'atkârları tarafından sahneye konulduğu yazılıdır²⁰ (Ayrıca bk. *Cumhuriyet Dev-*

Bunun doğru olmadığı, bu ilk temsilini gören Selim Nüzhet'in, hakkında tahlil ve tenkidlerini içine alan yazısından da anlaşılmaktadır. *İlk Göz Ağrısı*, *Yarın* mec., nu. 2, 20 Teşrin-i Evvel, 1337/Ekim, 1921). Türkân Poyraz-Nurnisa (Nürünnisâ) Tuğrul'un emekle hazırladıkları *Tiyatro Bibliyografyası* (1859-1928)'nda bu makaale kaydedildiği hâlde, sözünü ettiğimiz tertip yanlış dikkati çekmemiş, oynandığı ay Kasım olarak gösterilmiştir. Bu *Bibliyografya*'nın eser adları indeksinde, Çamlıbel'inki ile, M. Şâkir'in *Teehhül-yâhud-İlk Göz Ağrısı* adlı, 1302'de Bursa'da basılan eseri birbirine karıştırılmıştır (Ankara, Millî Eğitim Basımevi, 1967, nu. 210, 322, 745, 1131, 1400, s. 29, 43, 95, 126, 149; 271, 282). *50 Yılın Türk Tiyatrosu*'nun *Oyunlar* başlıklı indeksinde adı kaydedilen *İlk Göz Ağrısı*'nın, Çamlıbel tarafından yazıldığıının, 1921'de oynandığının bilinmediği, tefrikasının, kitab hâlinde basımının görölmediği; eserin kaynakları arasında sayılan ve biraz önce bahsettiğimiz *Tiyatro Bibliyografyası*'ndan bile faydalanılmadığı anlaşıyor (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İst., 1973).

¹⁹ *Tiyatro Bibliyografyası*'nın eser adları dizgisinde *Sevk-ı Tabîi* adı, 1925'de temsili hakkında İ.N. Dilmen'in *Vakit*, Hasan Râsim'in *Vatan*'daki yazıları dolayısıyla kaydedilmiş (Nu. 1304, 1485), bunlar yazar adları dizgisinin Çamlıbel ve Sermed Muhtar maddelerinde işaret olunmamıştır. Bu *Bibliyografya*'nın indekslerinde böyle ihmâl lere oldukça sık rastlanılmaktadır.

²⁰ *50 Yılın Türk Tiyatrosu*, adlı eserin yazarı, *İlk Göz Ağrısı* ile *Sevk-ı Tabîi*'den habersiz bulunduğuundan (S. 437), *Canavar*'ın, Fâruk Nâfiz'in "ilk oyunu" olduğunu kaydetmiştir (S. 529). Oyun adlarını içine alan dizgide, bunların adı geçen sayfalar kaydedilmemiş, oynandıkları yıllar gösterilmiştir.

rinde Oynanan Piyeler, Türk Tiyatrosu mec., nu. 99, 1 Şubat, 1939). Eserin bu ilk temsilinde inşâdı fenâ olduğu gibi, bâzı kısımları, belki unutulduğu için çıkarılmıştır. Bu mü-nâsebetle ne düşündüğü sorulan Çamlıbel,

**Bizim müdhiş fâcia gülünçlü oyun oldu,
Canavar'ın dişleri söküldü koyun oldu**

cevâbını vermiştir (*Yücel* mec., Mart, 1938).

18 — *Akın*, Destan, Üç Perde, İst., Devlet Matbaası, 1932, 62 s. Önce 4 Ocak, 1932'de Ankara Halkevi'nde temsil edilmiş,²¹ bu sıralarda İstanbul'da, Dârü'l-Bedâyi'de de sahneye konulmuştur. (*Dârü'l-Bedâyi'* mec., nu. 25, 15 İkincikânûn 1932).

19 — *Öz Yurt*, Destan, Üç Perde, 8 Tablo, Ankara, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, 1932, 82 s.

20 — *Kahraman*,²² Destan, Üç Perde, İst., Türkiye Matbaası, 1933, 94 s.

21 — *Ateş*, Manzum Piyes, İki Perde, İst., Ahmed Said Matbaası, 1939, 32 s.

22 — *Dev Aynası*, Komedi, Üç Perde; Dârü'l-Bedâyi'de, 1945'de oynanmıştır (*Tiyatro Mecdûası*, nu. 186, 1 Aralık, 1945); Fransızca'dan adapte edilmiş, basılmamıştır.²³

²¹ Kapağında, *Ankara-Halkevi, Akın, Tarihi Destan, Üç Perde, Fâruk Nâfiz, İlk Temsil: 4 İkincikânûn, 1932* yazılı bir formalık broşürün (*Hâkimiyet-i Milliye* Matbaası, 1932), *50 Yılın Türk Tiyatrosu* adlı eserin yazarı tarafından görülmediği, "*Akın*'ın sahne düzeni üzerine bir kitap da yayınlanmıştır bkz. *Akın Piyesinin Sahneye Konma Tertibâtı*, Ankara, 1932" notundaki uydurma isimden de anlaşılmaktadır; müellif bu ilk temsilinden söz etmediği *Akın*'ı, şairimizin "ikinci oyunu" olarak göstermiştir. (S. 531, 647).

²² N.S. Banarlı, Çamlıbel'in *Han Duvarları* eserine yazdığı ön-sözünde *Canavar, Akın, Öz Yurt ve Kahraman*'in 1965'de basıldığını yazmıştır (İst., Milli Eğitim Basımevi, 1969, s. VIII); bu serinin İnkılap ve Aka Kitabevleri tarafından basıldığını öğreniyoruz.

²³ *50 Yılın Türk Tiyatrosu* adlı eserin Yazar Aranyor bölümündeki, "Çamlıbel, ikinci eseri *Dev Aynası*'nda bir komedyâ yazmayı denemiştir" cümlesi, bunun te'lif sanıldığını açıkca anlatır (S. 546).

23 — *Yayla Kartalı*, Sahne Romanı, 3 Fasil, 9 Tablo, İst. İnkılâb Kitabevi, 1945, 94 s. Aynı yılda Dârü'l-Bedâyi'de oynanmıştır (*Türk Tiyatrosu* mec., nu. 177, 1 İkinci kânûn, 1945). Aşağıdaki üç eser, mekteplerde oynanılmak üzere yazılmıştır:

24 — *Numaralar*, Bir Perdelik Manzum Mekteb Temsili, Türk Maârif Cemiyeti tarafından neşredilmiştir; hâsılatı o Cemiyet'e âittir. İst., Akşam Matbaası, 1928, 14 s.

25 — *Bir Demette Beş Çiçek*, İst., Suhûlet Kütübhânesi, 1933, 86 s. Biraz önce bahsettiğimiz *Numaralar* ile, *Küçük Çiftlik*, *Kelebekler*, *Dersler*, *Sinir Hekimi* adlı beş mekteb temsilini içine almaktadır; yalnız sonuncusu mensurdur.

26, 27 — Yangın, İst., Suhûlet Kütübhânesi, 1933, 124 s. *Yangın*, *Hanım Şiir Yazacak*, *Yeni Usûl*, *Mektublar* adlı eserleri içine almaktadır. (Bunlardan ilki olan *Yangın*, 1931'de aynı kütübhâne tarafından basılmıştır).

C) 28 — *Yıldız Yağmuru* (Roman), İst., Kanaat Kitabevi, 1936, 392 s.

D) 29 — Çamlıbel'in, *Tevfik Fikret*, *Hayâtı ve Eserleri* adlı ufak bir eseri bulunduğunu da söyleyelim (İst., Cumhuriyet K., 1937, 63 s.). *Kanbur* adlı manzum tiyatro eserinin bir kısmı, son zamanlarda yazdığı bildirilerek *Yarın* mecmûasında basılmış (Nu. 34, 15 Haziran, 1922), geri kalanı yayımlanmamıştır.

Çamlıbel'in, 14'ü muhtelif şiirlerini, 13'ü tiyatrolarını içine alan, geri kalan ikisi roman ve monografi olmak üzere 29 eseri bulunduğu görülüyor. Şiir kitaplarından bâzılarında, yenilerin yanında daha önceleri basılan şiirleri de vardır; bunlara örnek olarak *Bir Ömür Böyle Geçti* ile *Heyecan ve Sükûn*'u gösterebiliriz. Aynı şey, tiyatroları için de söylenilebilir (Bk., yukarıdaki nu. 24-27). Bunları da göz-önüne alsak, yine, eserlerinin sayıca da ağır bastığı gözümüzün önüne serilen, inkâr götürmez gerçeklerdendir. Böyle olmakla berâber, bu gerçeği görmezlikten gelenler de, günümüzde sayıca az değildir. Millî bütünlüğü parçalamak,

millî varlığı yok etmek için, bu bütünlüğün perçinlenmesine, bu varlığın yaşamasına elverişli kıymetleri ve bunların yayılmasına çalışanları yok etmeye yeltenmek, hemen her devirde ve her memlekette zaman zaman kendini gösteren başlıca metodlardandır; memleketimizde ise, millî kıymetlerimizi yaşatmağa çalışan kimseleri hayatta iken mânen, öldükten sonra eserlerini de yok etmeğe çalışmak politikası, hiçbir zaman günümüzdeki kadar yaygınlaşmamıştır. Bunun en güzel örneklerinden biri olarak, *50 Yıllık Türk Tiyatrosu*'nu gösterebiliriz. Yazar adlarını içine alan indekse yer verilmek zahmetine katlanılmayan bu eserin, *Oyun Yazarlığı ve Yazarlar* bölümünde, Çamlıbel'in Cumhuriyet devrinde dramatik eser vermeğe başladığı kaydedilmiştir. Araştırma, dolayısıyla bilgi yetersizliği yüzünden kronolojik sınıflandırmadan yoksun eserde, Çamlıbel'in tiyatroları listesine, Cumhuriyet'ten önce yazılıp oynandığı bilinmediği için, *Dev Aynası* adlı adaptasyonu da alınmıştır: "*Akın, Canavar, Dev Aynası, Kahraman, Öz Yurt, Yayla Kartalı, Yangın, Ateş.*" (S. 437). Yazara göre, dramatik edebiyatımızda "*İlk Kıvıltılar: 1950-60*" da başlamış "*Olgunluk Yılları: 1960-70*" dir; "Bunun sebebi, 1961 Anayasası ile yazara daha özgür bir ortamın sağlanması" dır. 1970-73 yılları ise, "*Yeni Bir Dönemin Eşiğinde*" başlığıyla ele alınmış bulunuyor (S. 553-637). 1950'den önceki tiyatro yazarlarını, *Yenileyenler-Yineleyenler: 1923-40 ve Yazar Aranıyor: 1940-50* başlıkları altında tanıtmaya çalışan müellifin (S. 523-42), sözünü ettiği bu devrin başka yazarları gibi, Çamlıbel'in tiyatro eserleri hakkında da, eksikler bir yana, verdiği çok kısa bilgide — *Yayla Kartalı* dışında — birçok yanlışlarına tanık olmaktayız (Bk., yukarıdaki not: 18, 20, 21, 23). Tenkide tehammülü olmayan *50 Yılın Türk Tiyatrosu*'na, F.N. Çamlıbel'den bahsetmemiz dolayısıyla dokunmak zorunda kaldık. İşin en acı tarafı, böyle eserlerin, herhâlde, ciddi bir tedkikden geçmeden, içindekilerden habersiz kalınarak, Atatürk'ün himâyesini gören bir kurum tarafından ve onun hâtırasını yaşatmak iyi niyetiyle bastırılmış olmasıdır. Sözü burada keserek, bu münâsebetle, Çamlıbel'in, *Zindan Duvarları* adlı kitabındaki *Alkış* başlıklı şiirini nakletmekle yetiniyoruz :

Bu gün ıslık çalınır benzeri yok bir esere;
Yarın, ondan daha cevhersize alkış tutulur.
Her devir bahşeder evlâdına bir başka kemâl,
Her nesil şânına şâyân olan üstâdı bulur!

Bu yazımızda, Çamlıbel'in eserlerini muhtelif basımlarıyla, tiyatrolarının sahneye konuldukları tarihleri de tesbite çalıştık. Onun birçok ve bilhassa mizâhî şiirleri, dil, tiyatro, v.b. sâhalardaki makaale ve musaaahabeleri, çağdaşlarının eserleri, hakkındaki tahlîl ve tenkidleri, dergi ve gazetelerde dağınık olarak bulunmaktadır. Hakkında, yıllarca önce yazılan iki monografiden başka,²⁴ ansiklopedi, hâtîrât eserlerinde, antoloji ve edebiyat tarihlerinde de bilgi verilmiştir. Bunlardan başka, kendisiyle yapılan birçok röportajları da araştırarak, maddî varlığıyla artık yok olan Çamlıbel'i, her yönü ile canlandırıp mânen ayakta tutmak, bu yolda çalışanlar için unutulmaması gerekli, aynı zamanda millî bir vazife olduğunu da hatırlatalım.

Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun; nûr içinde yatsın!

Ankara - 25 Kasım, 1973

F.A. Tansel

²⁴ N.S. Banarlı, *Fâruk Nâfiz, Hayâtı, Seçme Şiirleri*, İst. Su-hûlet Kitabevi, b.t.y. (1937), 128 s. — Yusuf Ziya Ortaç *Fâruk Nâfiz Hayâtı ve Eserleri*, İst., Cumhuriyet K., 1937, 64 s.

Sen bir âhû gibi dağdan dağa kaçsan da yine
Seni aşkım canavarlar gibi takib edecek!

Fâruk Nâfiz

Şişam Münif Fehim'in, Fâruk Nâfiz'in Firarî şiirînden ilham alarak yaptığı bir tablo.

FÂRUK NÂFİZ'İN ARDINDAN

— Düzeltemediğim Yazı —

Prof. Dr. M. Kaya BİLGELİ

Bâzı insanlar, devâm ettikleri yerlere öyle yaraşırılar ki, ayrılışları, o yerlerin aslî terkibinden birşey eksilmiş intibâhını uyandırır. Meselâ Mükrimin Halil Yınanç, beş asırlık harsimizin sindiği Bâyezîd, Süleymâniye, Nûr-ı Osmâniye arasındaki semtlerin tabiatine dâhil olmuş bir insandı; hattâ o tabiatin ayrılmaz bir “keyfiyeti” idi; beş asırlık iskolas-tığın, kahvehânelerde —doğrusuyla yanlışıyla, hikâyesiyle— zamânımıza açılan ağzı, kütüphânelerde sabırlı gözü idi. —Kendi değerleri bir yana— Mükrimin Halil’le Bâyezîd, Süleymâniye, Nûr-ı Osmâniye’nin mimârî bütünlüğüne dâhil bir tarafı, dekorunun en sevimli unsurunu— âdetâ revakları, kemerleri, sütunları, şadırvanları.. alil bırakarak— top-rağa gömdük.

Geçen pazar Zincirlikuyu’da aramızdan ayrılan *Fâruk Nâfiz Çamlıbel*’le Boğaziçi arasında da böyle bir münâsebet vardı: Onu yaz, kış, ilkbahar, sonbahar... hâsılı yılın her mevsiminde sabah, öğle üzeri, akşam, gece, günün muhtelif saatlerinde Emirgân, İstinye, Yeniköy, Kanlıca, Küçüksu, Arnavutköyü... gibi Boğaz’ın muhtelif semtlerinden birinde görmek mümkündü. Çınar dallarında uyanan ışıklı sabahlar, servi zirvelerinde eriyen pembe akşamlar, İstinye körfezine sığınan yıldızlı geceler, bir susuzluğu teskin için Bebek koyuna yönelen erguvan yamaçlar; ıhlamur, söğüt gölgelerini yutan âtıl, metrûk dereler; sükûnun yıkandığı mermer çeşmeler; siyâsete, aşka, intikaama, hasede, tevekküle, affa, istiğnâya, muvaffakiyetsizliğe, sabra, rızâya, kanâate...

fakat dâimâ ikrâma, vekaara ve tevâzua sahne olmuş, her parçasından bir hâtıra kokusu tebâhhur eden eski yahılar,... hülâsa taşından toprağına kadar Boğaziçi'nin her parçasının rûhu ile *Fâruk Nâfiz Çamlıbel*'in rûhu arasında görünmez teller arasında cereyân eden bir hulûl hâdisesi vardır. Boğaziçi'nin kalbi ile *Fâruk Nâfiz*'in kalbi, aynı zaman aralıklarıyla çarpar, Boğaziçi'nin sînesi ile *Fâruk Nâfiz*'in ciğerleri inşirâhı, saâdeti, hüznü... aynı rythme ile teneffüs ederdi. Bu son eski İstanbul efendisi, Karadeniz'i Marmara'ya bağlayan mâvi sular kadar Boğaziçi'nin terkibine dâhildi; coğrafya kitaplarının adını koymadığı, zevkler, hüznler, hâtıralar, nükteler yüklü, seyyâr, konuşan, seven, koruyan bir semti idi. Fâruk Bey'in "üfûlü" ile Türkiye Coğrafyasının en güzel parçasından mühim bir taraf eksildi. Fâruk Nâfiz, bizim Boğaziçi medeniyetimizin kendisi idi; onu kaybettik.

Eski vâli Lûtfi Kırdar ağaçları budattıktan sonra Emir-gân'a uğursuzluk çökmüştü. Halil Efendi'nin kahvesinde kalabalık arttıkça, kendimi daha çok tenhâlîğe düşmüş hissettim. Artık içeride ne o iksirli çay bardağını tutan Yahyâ Kemal, ne o şeffaf nargile ardında —Allah uzun ömürler versin— İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu, ne Fransızların *homme du monde* diyebilecekleri Galatasaray Lisesi'nin târih muallimi, Birinci Büyük Millet Meclisi âzâsından Enver Bey, ne çehresi *Tatarcık* romanında tavsif edilen benzerinin canlı nümûnesi Abdülhamid devri Paşa'sı; ne karşı câmiin hürmetkâr imâmı Şeyh Efendi, ne de onların sâkin mâzî ziyâfeti var. Fâruk Nâfiz, bu canlı *hars pittoresque*'inin en canlı rengi idi. Harsimiz, şiirli rengini kaybetti.

Bu bir tahkik olmasa bile, intibâlarımın muhassalasıyla söyleyebilirim ki, *Fâruk Nâfiz Çamlıbel*, Yirminci asır Türkiye'si'nin yetiştirdiği en büyük *lyrique şâirdi*. Altmış yıl boyunca Türkçe onun kaleminde, son mes'ud devresini idrâk etti. Engin, rahat, tekellüften uzak, selis mısraları; Bâtı'ya, Doğu'ya birşey borçlu değildi. *Şiirinin dinamisme*'inde bu husûsun büyük payı olmalıdır. Estetik nazariyelerinin boğucu havası içinde cılız kalmış, nefesten mahrûm, solgun-

luğunu bir avuç image'in boyasıyla gidermeğe çalışan yarı canlı mısırâlar; ilham “fakrüddemi” yüzünden boy alamamış, bodur manzûmeler; ondan uzaktır. Şiir, *Fâruk Nâfiz* için bir zihin oyunu, zekânın renkler içinde kendini temâşası, “narcissisme”i değil, yaşanan bir réalité idi. Bu nazım, istiârenin ağır yükü altında ezilmeden engin kanatlarını açtı, havalandı. Hikmet vâdilerinde susuzluğunu dindirmeğe inen yorgun mısırâlar, *Fâruk Bey'e* yabancıdır. Son yıllarda —rübâî tarzını tercih edecek yerde— kıt'alar yazması da bu yüzdendir. O, şiiri anadili içinde idrâk etmekten kudret almıştı.

Fâruk Nâfiz Çamlıbel, Yirminci asır Türkiyesi'nde en çok okunan şâir olmuştur: Uzun yıllar uzak taşra kasabaları muallimlerinden genç kızlara kadar çeşitli insanların ellerinde onun kitapları dolaştı. Yeni şiir heveslileri ona benzemeğe özendiler. Kadınlar arasında *Fâruk Nâfiz*'in şiirlerini ihtivâ eden pembe yapraklı, kilitli defterler, bir devrin *küçük préciosité'si* hâlini aldı. 1939 da gençler arasında çeşitli edebî temâyüller başgösterince, bu hayranlar hâlesinden —azınlıkta kalan bir kısım insanlar— uzaklaştılar. Fakat *Fâruk Nâfiz*, ömrünün sonuna kadar, âmmenin kabûlüne mazhar olmuş üstün şâir hüviyetin muhâfaza etti. 1919 dan sonra hiçbir şâirimiz, onun kadar Türkiyede her sınıfa mensup insanlar tarafından benimsenmek sââdetine erememiştir. *Fâruk Nâfiz*'in —dilim varmıyor— ölümüyle Türkiye edebî vicdânının takdir mihrâkı olan bir sîmâyı aramızdan kaybetmiş olduk.

Türkiye dedim, —diğer Türk âlemini bilmiyorum— fakat Paris'te bir tesâdüf, bana Çamlıbel'in Sovyet Âzerbeycanı'nda da eserleri en çok aranan bir şâir olduğunu öğretti.

Bütün bu şöhret hâlesine rağmen, son derece mütevâzî bir insandı. Kendisinden bahsedildiği zaman çocuk gibi kızardı. Otuz beş yıla yakın münâsebetimiz esnâsında, ancak bir defâ kendi meziyetini dile getirdi. Birgün Nâzım Hikmet'ten söz açtım: Fransa'da Bakû'lu, iki... dan öğrendiğime göre, Nâzım, Âzerbeycan'ı son ziyâretlerinden birin-

de oradaki Türklerle gizli gizli dertleşmiş, ağlamış, “ben İstanbul’luyum, memleketime dönmeliyim, yıkılsın bu demir perde” demiş, dedim. O gün sohbet, hep Nâzım Hikmet etrafında cereyân etti.

—Bana ağabey derdi, diye söze başladı. Çeşitli şeyler anlattı. Buradan sözü Nâzım Hikmet’in ilk şiirlerine getirdim; kendisine geçtim, sonra *Han Duvarları*’ndan bahsettim. Fâruk Nâfiz, bir hâtırasını anlattı: 835 *Satır* şâirine, “hece vezniyle çok mükemmel şiirler yazdığın hâlde, niçin bıraktın? demiş. Nâzım :

—Ağabey, sen *Han Duvarları*’nı yazdıktan sonra, o tarızı aşamıyacağımı anladım, diye cevap vermiş. Sonunda:

— *Han Duvarları*’nı ben de gâlibâ aşamadım dedi.

Fâruk Nâfiz, yaşadığı devrenin en velût kalem sâhibi idi. Şiir, hâkim nevî olmak üzere manzûm tiyatro çocuk piyesi, müsteâr isimlerle mizâhî manzûmeye kadar çeşitli vâdilerde eser verdi. Hattâ *Yıldız Yağmuru* ile romanı bile denedi. İncizâbı, hasreti, kıskançlığı, *Sensualisme*’i ile ask; çeşitli tezâhürleriyle hamâset; kınalı parmaklı kızlarından solgun paysage’ına kadar Anadolu hakikî veyâ hayâlî tabiat manzaraları; şanlı mâzî hâtıraları uğultusuyla dolu Orta Asya; gurbet hüznü, dâüssıla sızısı, mahbes elemeleri. onun ilhâmını besledi. Onun, engin insanlık sevgisi, muztariplerin buruk acısıyla dolan kalbi, zulme, tasalluta karsı derin kîni dile getiren mısraları; belki yarın târîhî maddecilik görüşüyle edebiyât târihi yazacaklara sun’î bir tesâhüp imkânı sağlayacaktır. Fakat Peygamberden şefâat râyihası getiren son birkaç kıt’a demeti intişâr ederse, gaaib âlemine bağlı kimseler de onu kimseye vermek istemeyeceklerdir.

O. Cumhuriyetin de gerçek şâiri idi: En büyük inkılâbı “Türk” kelimesini devlet adına sokmak sûretiyle gerçekleştiren bu hamleler manzûmesi; ümitler, heyecanlar devresi; onun kalemiyle nazım edebiyâtındaki yerini buldu. Bu safhadaki muvaffakiyetini ifâde etmek için, piyesindeki *İstemi Han* rolünü, bizzat Atatürk’ün oynamak isteğini kaydetmek kâfi gelir, kanâatindeyim. (Bu husûsu, *Fâruk Nâfiz*’den işit-

medim. Hâdisenin teferruâtı, Ertuğrul Muhsin'den tahkik edilebilir, sanırım.) Bu yıllara âit şiirlerindeki bâzı ifâdeler, bugün belki biraz mubâlağalı sayılabilir; fakat bu ifâdelerin altında, işgâl altındaki İstanbul'u gördükten sonra, muzaffer Ankara'ya giren bir insanın ruh hâleti yatmaktadır. Ankara'da muallimlik ettiği, *Hayat* mecmûasını çıkardığı bu yıllar; ince, uzun boylu, kumral, dalgalı saçlı şâirin en çok hayran kazandığı devreye rastlar. (O devrenin hâtırasını, kendisiyle aynı odada kalan Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken'den dinlemek lâzımdır.)

Böylece Cumhuriyet de gerçek şâirini kaybetmiş oldu.

Fâruk Nâfiz Çamlıbel, herkesin hayırhâhı olan bir insandı. Vefâ, en büyük şiârıydı. —Nükte vesîleleri hâriç— kimsenin aleyhinde konuşmak âdeti değildi. Fakat *Yassıada*'ya âit acı hâtıralarından bir türlü sıyrılamıyordu. Darbe sabahının kendi kaderindeki acı tezâdından bahsederken:

— Bir taraftan bizi Yassıada'ya götürmeye gelmişler, bir taraftan da eski talebemiz Behçet Kemal radyoda:

Bin gemle bağlanan yağız at şâha kalkıyor,

diye bizim şiirimizi okuyordu dedi.

Bir gün Park pastahânesi'nin bahçe kısmında oturdum. Fâruk Nâfiz geldi. Masama dâvet ettim; kahveler içildi. Sohbetin bir safhasından sonra sözü, Hamdi Tanpınar'a getirdim:

— Hamdi Tanpınar, umûmiyetle karşıdaki masada otururdu. Hâlis şiirden çok iyi anlaması, rahatlıkla şiir verebilmesine mânî idi, belki biraz da ilham kısırlığı vardı. Şiire devâm ediyormuş gibi göründü. Fakat okuyucuya hissettirmeden nesre kaydı, orada ferâh bir nefes alabildi; güzel eserler meydana getirdi maafâfih birkaç küçük şiir pırıltısı bıraktığını teslim etmeliyim, dedim. Sonra bir hâtırama geçtim:

— Tanpınar, birgün Cevâd'a yazdım, meb'us olacağım

dedi ve oldu dedim. *Fâruk Nâfiz*, Cevad Bey'i (Dursunoğlu) çok severdi :

— Cevad kim, Hamdi kim? Hâmisine bak, mahmîsine bak dedi. Biz Yassıada'ya gidince, Hamdi, Avrupa'dan gelmiş; beni, Peyâmî'yi âzâsı olmadığımız edebiyatçılar cemiyyetinden ihrâcettirmiş.. Yassıada'da berâat edince de, o sırada Erzurum'da seçim propogandasında bulunan Cevad; kardeşi Sıdkı ile geçmiş olsun telgrafı gönderdi; Sıdkı'nın Cevad'dan da iyi insan olduğunu söylerler; Cevad'dan iyi insan nasıl olmalıdır, orasını bilmem dedi. Sonra Eski Maârif Vekîli Necâtî, Cevad Dursunoğlu ve başka bir kaç kişi ile 1928 deki Erzurum seyâhatlerini, Vekîl'in küçük meydana-daki nutkunu anlattı. Necâtî'nin en güzel nutku o idi, dedi. Erzurum'un insanı söylettiğinden bahsetti. Söz, o seyâhat vesilesiyle yazdığı mizâhî manzûmeye intikaal etti. *Fâruk Nâfiz*, hiçbir iyiliği unutmıyan insandı. Maksadım, Behçet Kemâl veya Ahmet Hamdi'ye iğbirârını tesbît değildir; bu satırlar Erzurum'da yazılıyor, Erzurum'un iki evlâdına minnetdâr gittiğini tescildir.

Fâruk Nâfiz Çamlıbel'in ölümü ile, —önceki safhalarını filologlara bırakıyorum— Türk Edebiyatında XI inci asırdan beri devâm eden vezinli şiir devresi, sona ermiş oluyor. Bundan böyle belki bir müddet dostlar arasında çekingen defterler açılacak, mıs râlar edebî bir kabahatmış gibi, fısıltı hâlinde kulaklara tevdi edilerek tükenecektir. Heveskâr denemelerine gelince, ne olacağı bilinmez.

Fâruk Nâfiz'in ölümü herhalde Türk Edebiyatı'nda bir devir değişmesinin işâretidir.

FÂRUK NÂFİZ'E KİT'ALAR

— Fâruk Nâfiz'in acı kaybına târih —

Eyvâh gitti memleketin ünlü şâiri.
Sonsuz üzüntülerle vatan şi'ri yasadır.
Hâlis, yazılsın arşa bu târih-i gevherin
Fârûk Nâfiz öldü, cihan şi'ri yasadır.

— 1393 —

Altmış yıl etti aşk'ı terennüm bu içli ses
Fârûk Nâfiz ismini hakketti canlara
Dünyâda her seven, sevilen mâtem eylesin
Bülbüller artık uğramasın gülsitanlara

Yaşamak şevkini tekrâr ne mümkün bulmak
Duyarım hüznünü gönlümde solan her emelin
Onu sarsın ebedî magfiret-i Rabbânî
Ansızın kaybı elim oldu aziz Çamlıbel'in

Eyledik şi're vedâ' Çamlıbel'in kaybıyla
Sardı birdenbire her kalbi merâret ve hüzn
Belki Yahyâ bile kabrinde yanar içden içe
Gitti eyvâh Arûz'un büyük üstâdı bugün

Hâlis ERGİNER

FÂRUK NÂFİZ İÇİN...

Nihad Sâmî BANARLI

Uğrunda nice heyecanlar duyduğu vatan topraklarının Fâruk Nâfiz'i de bağrına bastığı 11 Kasım sabahından beri, onun azîz rûhunun tam bir vicdan huzûru içinde bulunduğuna inanıyoruz. Bunun bizce en güzel sebebi şudur:

Fâruk Nâfiz, bir dil mûsıkisi şâhikasına Millî Edebiyat Cereyânı yıllarında ulaşmayı başaran Türkiye Türkçesi'nin son büyük şâiridir. Okadar ki bu derin mâzîli Türkçe, birgün tekrar uyanacak ve kendine geleceksa, nice üstün örneklerini, Mehmed Âkif, Yahya Kemal, Ahmed Hâşim, Fâruk Nâfiz ve Orhan Seyfi gibi, şimdi hepsi de vatan topraklarında yatan böyle şâirlerin eserlerinde bulacaktır.

Fâruk Nâfiz, çocukluğunda, Servet-i Fünun ve Fecr-i Âtî dilleriyle de şiir söylemiştir. Onun, 3 Mart 1914'de, henüz onaltı yaşında iken Peyam gazetesi'nin edebî ilâvesinde neşrolunan:

Âtîme gülen defter-i mâzînin içinden
Açmakta hayâlîm yine bir başka sahîfe;
Ka'rında müzeyyen
Sâhillere hemrâz olan emvâca mûmâsîl
Bir lücce-i nâlân akıyor; sanki bu tuhfe
Bir hande-i mâzî gibidir, hâle muâdil.

gibi mısırâlarla söylenmiş Âşiyân-ı Harâb isimli, uzun şiiri, böyle bir dille yazdığı manzûmelerdendir.

Fakat **Fârûk Nâfiz**, şiirde ve dilde kendi gerçek şahsiyetini bulmakta hemen hiç gecikmemiş ve 1918'den buyana söylediği şiirlerde **dil**, tam mânâsıyla **Türkiye Türkçesi'nin zaferleri** arasında yer almıştır. Onun 1920'de, yâni yukarıdaki şiirinden 6 yıl sonra **Ümid** mecmûasında neşrettiği **Bahçeden Saraya** isimli şiirinde işte bu **kendini buluşun** nefis Türkçesi vardır:

**Son goncalar döküldü, sakın gelme bahçene,
Kalbinde mevsimin gamı yer tutmasın, derim.
Yaprakların süründüğü atlas ferâcene
Nisan olunca rûhumu ben yapmak isterim.**

**Kalbinde bahçenin gamı yer tutmasın, bırak,
Vardır sarayda sönmeyecek bir bahâr, ısın...
Sen bir güneşle çerçevenmiş kadar sıcak,
Gün yüzlü, sırma saçlı ve zümrüt bakışlısın!**

Bu şiirde daha da sıcak söyleyişler ve meselâ:

Sensiz geçen zamâna yaşanmış denilmiyor...

gibi, hem Türkçenin hem de **Türk Arûzu'nun** zaferi sayılacak deyişler de yer almıştır.

*
**

Kim bilir daha ne vakte kadar bir eşi yetişemeyecek bu kudretli şâirin diğer büyük bahtıyarlığı, şiirde ve nesirde, bir ömür boyu, yalnız milletin dilini kullanmasıdır. Bu dilde bir tek **uyduruk kelime** yer almamıştır. Aynı dil, **Atatürk'**ün de, **Akın** piyesini seyrederken, dolu dolu olan gözlerle konuşarak:

— **İşte, güzel Türkçe budur!**

diye takdir ettiği dildir.

Çünkü Fârûk Nâfiz, şiirin ancak asırların dilinde işlene işlene incileşen ve mûsikîleşen, Türkçe veyâ Türkçeleşmiş kelimelerle söylenebileceğine inanırdı. Kelimelerini, günün **türedi** sözlerinden seçemeyecek kadar köklü bir dil zevkine sâhipti. Bu dilde ancak millet dilinde, halk ağzın-

nan San'at şiiri, Türk edebiyâtı'nın, yalnız şiir değil, aynı zamanda millî şuûr taşıyan bir âbidesidir.

*
**

Fâruk Nâfiz, şiirlerinin ekseriyeti bakımından, daha çok, bir aşk şâiri'dir. Fakat onun aşkının mayasında, doğuştan bir Türk Dili aşkı, bir tabiat sevgisi, bir vatan ve millet aşkı, âdetâ bir arada yoğrulmuştur.

Kabataş Lisesinde edebiyat hocalığı yaptığı güzel yıllarda, günün yorgunluğunu, hemen bir vapura atlayıp boğaz manzarasıyla dindirliğini çok yakından biliyoruz. Onun birçok şiirleri, **Manzara** adlı manzûmesinden seçtiğimiz:

Seyrederken sen o dağlarla yamaçlarda yaz'ı,
Ben de seyrân ederim sende, habersiz, Boğaz'ı
Böyle her gün gömerek aksini rûhumda sesin,
Bir Boğaz şarkısı hâlinde devâm etmedesin?..
Sürecek böyle bu yol, girse de yıllar araya,
Kanmadan zerre kadar ben sana, sen manzaraya!

gibi mısırâlarla süslüdür. Onda bu tabiat sevgisi, şüphesiz İstanbul Boğazı karşısında duyduklarından ibâret değildir. Şiirlerinde, Anadolu'nun türlü güzelliklerinden taşan akisler de böyledir.

Bununla berâber, aynı vatanda, bu büyük şâiri şiddetle sarsan bir hâdise de olmuştur: **Yassıada fâciası...**

Fâruk Nâfiz'i bile, sırf İsmet Paşa'ya muhâlif bir partiden, İstanbul halkı tarafından seçilmiş, en sevilen bir milletvekili olduğu için, Yassıada'ya sürmek hoyratlığını gösteren o hâdise, pek tabii olarak, büyük şâiri şiddetle sarmıştır. Onun, **Zindan Duvarları** isimli, târihimize çok acı şeyler söyleyecek şiir kitabında, bu fâcianın haklı zehirleri seslenir.

Nitekim, şâirimiz, ondan sonraki yılları hayli küskün geçirmiştir. O kadar ki hayâtının son yıllarında, kendisine, benzeri görülmemiş bir evlâd sevgisi ve şefkati gösteren, asıl kızı **Yelis Belgin Hanım**'la Türk Dili ve Edebiyatı için çalışan **Kubbealtı Dil ve Edebiyat Akademisi**'nden başka bağ-

da derin bir yontuluş târihi bulunan kelimeler yer alabilirdi. Nitekim:

**Hangi sözlerle ninem gönlünü açmışsa bana,
Ben o sözlerle gönül vermedeyim sevgilime.
Sözlerim ninni kadar duygulu olmak yaraşır,
Bağlıdır çünkü dilim gönlüme ,gönlüm dilime.**

mısrâları onundur.

*
**

Üstad şâirin, bunların yanında diğer bir büyük meziyeti vardı: Onun bir tek mısraına bile yabancı bir sanat têsiri işleyememiş; yabancı bir sanat taklîdi ve yabancı bir söyleyiş girememiştii.

Fâruk Nâfiz, bir edebî cereyan oluş devresini 1909-1923 yılları arasında yaşayan **Millî Edebiyat Cereyânı**'nın belli-başlı imzâlarından biri ve bu cereyânın en üstün şâiridir. Hele **İstiklâl Harbi**'mizi kazanan **Kuvâ-yı Milliye Rûhu**'nun, Cumhûriyet'in ilk yıllarında lâhûtî bir rüzgâr gibi esip bir kat daha ulvileştirdiği Anadolu topraklarını adım adım gezdiği günlerde kendi rûhuna da aynı rüzgârla dolan, Türk şiirinde bir **Memleket edebiyâtı** yaratmak fikri, onu, edebiyâtımızda ölmezleştiren, isâbetli hamle olmuştur. İlk defâ, **1000 TEMEL ESER** serisinin 3. kitabına adını veren, meşhur **Han Duvarları** şiirinin öylesine gönüller dolduran bir eser hâlinde doğuşu bu rüzgârın ilhâmıyledir.

Memleket Edebiyatı, Fâruk Nâfiz'in mısraalarında, adını Yahya Kemal'in koyduğu **Beyaz Lisan**'la aydınlıktır. Türkiye'de, yabancı sanatlara gönül kaptıranlara:

**Başka san'at bilmeyiz, karşımızda dururken
Yazılmamış bir destan gibi Anadolu'muz.
Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken
Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz!**

diyen de odur. Okadar ki O'nun, içinde bu mısraılar bulu-

landığı birşey kalmamış gibiydi. Üstad şâirin, Akademi Mecmûası Müdürüne 4.9.1973 günü yolladığı şu iltifat dolu yazı, bunun açık delilidir:

Azizlerin azizi üstâdım;

Hazır bekleyen üç kıt'amı hemen takdîm ediyorum. Geç kalmaktan endişe ettiğim için ötekilerini bugün yarın defterlerden çıkarıp gönderirim.

Emin olunuz ki, evvel Allah, kızım olmasa sıhhate, siz üstâdım olmasa sa'y ü gayrete gelecek hevesim kalmadı; Allah sizlerden râzı olsun!

Hürmet ve muhabbetler. Fâruk Nâfiz.

Bir târîhî vesîka olduğu ve onun kadar hayat dolu bir şâiri ne hâle koyduğumuzu gösterdiği için, aynen yazmak lüzûmunu hissettiğimiz bu yazıya, şimdi, bizim ilâve edecek bir sözümüz yoktur.

Bununla berâber Fâruk Nâfiz, azâbın ve ıztırâbın, gerçek sanatın büyük gıdâsı olduğuna da inanırdı. Büyük şâirlerin ancak, şafaklar gibi yanmak sûretiyle bize sanatın üstün eserlerini verdiklerini söylerdi. Onun ŞÂİR isimli, çok güzel şiirinde bu hakîkati haykıran nefis mısırâlar ve yüksek bir kompozisyon vardır:

**Onlar ki beşer hayrına doğmuş, yaşamışlar,
Onlardan eserdir bu duyuslar, bu daluşlar...
Onlar ki şafaklardı yanan dağda, denizde,
Her manzara onlardan akistir içimizde...**

**Onlar ki bugün gökte birer kasma çekildi,
Devrinde fakat hangisi mes'ûd olabildi?
Varsın seni ömrünce azâbın kolu sarsın,
Şâir! Sen üzüldükçe ve öldükçe yaşarsın!**

Bugün, bu sözler, bir kehânet gibi gerçekleşmiştir. Fâruk Nâfiz de şimdi şu vatan topraklarının kucağında böyle ölüm-süz bir hayâta başlamış bulunuyor.

Orada, dünyâlar durdukça nûr içinde yatsın!

FÂRUK NÂFİZ TÜRKÇESİ
ve
Kültür Müsteşarlığı

Nihad Sâmi BANARLI

Türkiye Türkçesi'ni asrımızdaki en üstün seviyesine ulaştıranlar arasında büyük yeri ve hizmeti olan **Fâruk Nâfîz**'in kaybı, yurdumuzda haklı ve derin bir teessür uyandırdı. Yurdun en crâ köşelerinde bile derdlerini veyâ şevklerini yarım asrı aşan bir zamandan beri, onun mısırâlarıyla dile getirenler, büyük hüzün duydular. Bir ayrılık acısını:

Elimi beş yerinden dağladı beş parmağın,
Bağrım da yanmadık bir yer bırakmadan git...
Bir yarın göçtüğünü, çöktüğünü bir dağın
Görmemek istiyorsan ardına bakmadan git!..

mısırâlarıyla seslendirenler çoktu. Cefâcı bir güzel karşısında:

Hangi ceylân seni kesmiř de çocukken memeden,
Hangi kaplan sana süt vermiş öz annen yerine?
Üçyüz evlik köyü takmış sağının tellerine,
Sryorsun bu mezarlıkta için titremeden.

diye sızlananlar da az değildi. řu son mısırâlar ve daha sayısız benzerleri, yalnız Türkçe'nin değil, Türk arzu'nun da ulaştığı, eşsiz msıkı cmleri ve msıkı zaferleri arasındaydı.

Fakat:

**Varsın, seni ömrünce azâbın kolu sarsın,
Şâir! Sen üzüldükçe ve öldükçe yaşarsın!**

mısrâlarının şâiri, hayâtının son azâbını **Kültür Müsteşarlığı(!)**'nın, her türlü ince düşünceden uzak bir yazısı yüzünden çekti.

1973 Eylülünün son günlerindeydi. Bir sabah, telefonum âdetâ acı acı çaldı. Karşımda, her zamanki candan sevgisi ve iltifâtıyla **Fâruk Nâfiz** vardı. Bana, (her zaman bu iltifatta bulunduğu için, söylediği cümleyi aynen naklediyorum.)

— **Üstâdım**, diye seslendi. **Bu Kültür Müsteşarlığı'nın benim Türkçemle ne alıp veremeyeceği var? Bana bu muâmele neden? Bakın, bana ne biçim bir teklifte bulunuyorlar.**

Ve, kendisine 25 Eylül 1973 târih ve 1079 sayı ile gönderilen yazı metnini, son derece üzgün bir sesle okumaya başladı. Arkasından, gereken cevâbı benim yazmamı isteyerek, evime yolladığı yazıyı buraya aynen naklediyorum:

Sayın Faruk Nafiz Çamlıbel

Arnavutköy, Boyalıköşk Sokak No: 5

Arnavutköy — İstanbul

Piyeslerinizden uygun görülenlerin Kültür Yayınları arasında yayımlanması Kültür Yayınları ve Bin Temel Eser Komisyonu tarafından kararlaştırılmış bulunmaktadır.

Piyeslerinizin bugünkü dile uygun olarak hazırlanmasının tarafınızdan yapılıp yapılmayacağının, tarafınızdan yapılmadığı takdirde hazırlama işinin adı geçen Komisyonca seçilecek yetkili kişilere yaptırılması halinde eserleriniz üzerinde bir değişiklik yapılıp yapılmamasını uygun görüp görmeyeceğinizin Kültür Müsteşarlığı Tanıtma ve Yayınlar Dairesi Başkanlığına en kısa süre içinde bildirilmesini saygı ile arz ederim.

Devlet Bakanı n.

Mehmet Önder

Kültür Müsteşarı

BAŞBAKANLIK KÜLTÜR MÜSTEŞARLIĞI ve **FÂRUK NÂFİZ TÜRKÇESİ**'ni değiştirmek?!.. Yukarıda binlerce, onbinlerce mısraından birkaç tânesini gördüğünüz o güzelim Türkçeyi, **BUGÜNKÜ DİLE** (!) yâni **UYDURMACAYA** çevirmek teklifi...

Bir memlekette, o yurdun anadilini millî bir heyecanla kullanarak en üstün seviyeye ulaştırmak için çalışmış, büyük bir şâire, bir resmî makam tarafından bundan daha ağır bir hakaaret yapılamaz.

Hem bu, yalnız bu mısraların şâirine değil, bütün gerçek Türkçeye ve Fâruk Nâfiz'in şiirini seven bütün Türk aydınlarına yapılmış bir hakaarettir.

Eğer, teklifte bildirildiği gibi, böyle bir karârı, o adı geçen Komisyonlar almışsa, bu Komisyonların âzâsı da maalessif, târihe karşı çok kritik bir mevkîe düşmüş olacaktırlar.

Hâdisenin içyüzü de şudur:

Kültür Müsteşarı, ilk ve hakikî 1000 Temel Eser Komisyonu'na, birgün, nizamnâme dışı ve diktatörce bir teklifle gelmiş, bu teklifi yüzünden de Komisyon âzâsından, çok değerli bir kültür adamı tarafından şiddetle azarlanmıştı. Azarlayan zât bir milletvekili olduğu için, bunu tahammülle karşılayan Müsteşar, Adâlet Partisi iktidardan düşünce, 1000 Temel Eser Komisyonu'nun toptan lâğvı yoluna gitti. Sonra birgün Adâlet Partisi'nin yeniden iktidâra gelme ihtimâli belirince de komisyonu tekrar kurmaya kalktı. Yukarıki teklif, bu arada kurulan yeni komisyonlardan alınmış olmalıdır.

Kaldı ki aynı Kültür Müsteşarı, bundan 5 sene evvel, İstanbul'da toplanan millî bir **Dil Kongresi**'nde bir konuşma yapmış ve o gün, bugünkü teklifinin tamâmıyle zıddı bir lisan kullanmıştı.

Türkiye Muallimler Birliği'nin 27-28 Nisan 1968 de tertiplelediği bu **Dil Kongresi**'nde **Mehmed Önder Bey**'in yaptığı konuşma, aynen şöyledir:

(Konuşmacı, 1967 de Londra'da toplanan Milletlerarası 3. Türk Sanatı Kongresi'nde, bâzı müstesriklerin Türkiye'deki **uydurma dil** hareketlerinden, devrin Millî Eğitim Bakanı'na acı acı şikâyetle bulunduklarını; "Bu gidişle ne biz Türkçeyi anlayacağız, ne de siz!" dediklerini; hele Atatürk'ün kendine hâs ifâdesiyle söylenen **Büyük Nutuk** âbidesini bozmamalsınız, diyerek **Söylev** adlı kitabı tenkid ettiklerini haber verdikten sonra demiştir ki:)

Bir milletin plâstik ve fonetik, geçmiş sanatlarında olduğu gibi, dilinde de şüphesiz yabancı unsurlar vardır ve bulunabilir. Türk diline girmiş, türkçeleşmiş, artık malımız olmuş, arapça ve farsça kelimeler varsa, arapça ve farsçada da binlerce türkçe kelimeler (!) vardır. Bu durum batı dilleri için de böyledir. Hiçbir Fransız, hiçbir İngiliz, dilindeki lâtince kelimeleri atıp, yerine hiçbir ilmi araştırma yapmadan, uydurulmuş bir kelimeyi oturtmayı düşünmemiştir, düşünemez. Bu işin sorumluları akademilerdir. Atatürk, Türk Tarih Kurumu ile birlikte, Türk Dil Kurumu'nu da ilerde birer akademi olmaları gayesiyle kurdurmuşlardır. Buna âit çeşitli direktifleri, sözleri vardır. Bu konularda çok söylendi ve yazıldı. Bence yapılacak tek şey, ilim adamlarımızdan müteşekkil bir akademiyi hemen kurmak, büyük Atatürk'ün vasiyetini yerine getirmektir.

Nesilleri birbirinden ayıran, koparan, bizi biribirimizle anlaşılamaz duruma düşüren bu başıboş gidişe bir son vermenin zamânı gelmiştir. (Bkz. İkinci Dil Kongresi ve Akademi, İst. 1969, s. 163-164).

İşte **uydurma dil**'e karşı çıkmış bir Millî Eğitim Bakanı devrinde ve millî dili korumak için bir araya gelmiş, milliyetçi bir topluluk karşısında bu çok doğru sözleri söyleyen bir Kültür Müsteşarı, bu konuşmasından 5 sene sonra, bu sefer, aynı dil anlayışının tam karşısında bulunan sahte dilcilerle uyarak **Fâruk Nâfiz** gibi, Türkçenin en temizini kullanmış bir **Millî Edebiyat Cereyânı** şâirinin eserlerindeki dili, **günümüzün Türkçesi**'ne yâni **uydurmaca**'ya çevirme teklifinden bulunuyor. Hem de **Akın** piyesini, dolu dolu olan gözlemlerle seyrederken:

— İşte, güzel Türkçe budur.

diyen Atatürk'ün öylesine beğendiği Türkçeyi.

Şimdi biz merak ediyoruz: Fâruk Nâfiz'in çok değerli bir talebesi olan, sayın Başbakan Naim Talû Beyefendi, kendi makaamına bağlı bir Kültür Müsteşarının bu teklifini nasıl karşılamıştır? Herhalde, günümüzün çok yüklü politik problemleri arasında muhterem Başbakanımızın bundan haberi olmasa gerektir.

Diğer taraftan, son Parti beyannâmelerinde dil anarşisini halledeceklerini bildirerek, **Türk Dili'nin sâdeleşmesi ve arınması ile uydurma dilciliği birbirinden ayırıyoruz**, diyen Adâlet Partisi'ne mensup bir Devlet Bakanı olan sayın İsmail Hakkı Tekinel, Fâruk Nâfiz'e hem de kendi adına gönderilen böyle bir yazıdan habersiz midir? Değilse, kendi adına yapılan bu aykırı teklif karşısında ne düşünecektir?

Herhalde millî kültürümüzü, günün her an değişen politika oyunlarına ve yabancı ideolojilere göre değil, milletimizin ve memleketimizin muhtâc olduğu ciddî, millî ve istikrarlı bir kültür programı içinde yürütmeğe mecbûruz.

Türk kültür hayatı, mutlak olarak ciddî ve millî bir kültür politikasına ve bunu gerçekleştirecek, ciddî kültür otoritelerine muhtaçtır.

Biz, bu yazımızla, azîz Fâruk Nâfiz'in, şimdi artık bir vasiyet mânevîliği kazanan arzûsunu yerine getirdiğimize inanıyoruz. Bilhassa **Türk Dili'ne** unutulmaz hizmetlerde bulunmuş, bu dili âdetâ ideal seviyesine yükseltmiş ve şimdi, kendi tâbiriyle, **gökte bir kasra çekilmiş** bu büyük vatan şâiri'nin azîz rûhunu, hattâ bir ân için şâd edebildikse, ne mutlu!..

- KİTAPLAR -

Ebüzziyâ Tevfik, *Yeni Osmanlılar Târîhi*, Bugünkü dile uygulayan: Ziyad Ebüzziyâ, Kervân Yayınları — Târih ve Târih Romanları Serisi — 3, Birinci cilt, İstanbul, 1973, 344 sayfa, 15 TL.

İsminden de anlaşılacağı gibi, eserin bütün bölümlerinde bahsedilen konular *Yeni Osmanlılar* üzerinedir. Bu sebeple önce bunlar hakkındaki târihî bilgiyi — kısa da olsa — vermenin eseri aydınlatması yönünden yararlı olacağı düşüncesindeyiz :

Abdülaziz veliahd iken meşrûtiyet taraıdârı görüldüğü hâlde, tahta çıkınca bu yola yanaşmamıştır. Gerek Hünkâr'a, gerek onun diktacı Sadrazam'ı Âli Paşa'ya, zorla meşrûtiyeti kabûl ve ilân ettirmek için, bir avuç Türk genci harekete geçmiştir. İşte *Yeni Osmanlılar* diye tanınan hareket, bu gençler tarafından başlatılmıştı. Yaşları onyedi-yirmibeş arasında değişen, sekiz-on vatanseverin kurduğu bu cemiyet, târihimizde ilk def'a hücre usûlü ile çalışan gizli ve siyâsî teşkilâttir. Kurucuları arasında Nâmık Kemâl, Ziyâ Bey (Paşa), Ali Süâvî, Agâh Efendi, Ebüzziyâ Tevfik gibi siyâset, gazetecilik ve edebiyat alanında isim yapmış kimseler vardır. Teşkilât kısa zamanda genişlemiş, önemli kimselerin de katılması ile kuvvetlenmiş, ancak kat'î netice alınmak üzere harekete geçmesine birkaç gün kala, içlerinden bir hâinin ihbârı ile tertib meydana çıkmış, birkısım hücre şefleri tutuklanmış, diğer şefler Avrupa'ya kaçmış ve teşebbüs neticesiz kalmıştır. Yakalananlar ölünceye kadar hapis cezâlarına uğrarken, Avrupa'ya kaçabilenler, Paris ve Londra'da mücâdelelerini basın ve yayın yoluyla sürdürmüşlerdir. Avrupa basını bunlara *Jön Türkler* yâni, *Yeni Türkler* ismini takmıştır. Bu deyim *Yeni Osmanlılar* olarak Türkçe'ye çevrilmiştir.

Ebüzziyâ Tevfik cemiyete girdiği zaman onyedi, tutuklanıp zindana atıldığı vakit yirmidört yaşındadır. Olayları günü-gününe yaşamıştır. İkinci Meşrutîyet'in ilânı ile Konya'daki son on senelik sürgünlükten kurtulduktan sonra, altmış yaşında iken bu eseri yazmış ve çıkardığı *Tasvîr-i Efkâr* gazetesinde tefrika olarak yayımlanmıştır. Ebüzziyâ'nın eseri hakkındaki kendi görüşleri, Ziyad Ebüzziyâ'nın *Önsöz*'ünde şöyle anlatılır: "Yazdıklarına kıyasla unuttukları pek azdır. Ebüzziyâ'nın yazdıklarının tamamen gerçeğin ifâdesi olduğunu

ÇAMLIBEL'İN ARDINDAN

Çıkmıştı yolculuğa elli üç sene önce,
Tehlikeler sanki hız veriyordu bu gence;
Hep geride kalmıştı Sakarya'lar Fırat'lar,
Koşulmuş arabaya, kışneyen yağız atlar,
Bir amansız kış günü binip arabasına,
Dondurucu soğukta bürünüp abasına,
Yolculuğu boyunca, dağları, yaylaları,
Bir ufuktan bir ufka aşarak ovaları
Dolaştı baştan başa güzel Anadolu'yu.
Uğradığı hanlarda yazdı hazin konuyu.

Size sesleniyorum şimdi kervansaraylar,
Atlı arabalarda sızlasın demir yaylar,
Hani sizi o meşhur şiiriyle tanıtan,
Duvarlarınızdaki mısralara ses katan,
Üstad bir şâir vardı, sizlere uğramıştı
Belki hatırlarsınız; gece sizde kalmıştı.
Binbir hâtıra dolu, azîz yurd hisarları,
Kara bir haberim var size Han duvarları!
Sizi gönülden ögen Fâruk Nâfiz Çamlıbel,
Nasıl söylesem bilmem, bundan bir hafta evvel
Ecel şerbeti içip ayrıldı aramızdan,
Koptu bir halka daha edebiyâtımızdan.

14.11.1973 — Kandilli

Halit Özgülen

FÂRUK NÂFİZ'E DÂİR

Fethiye, 29.11.1973

Bir mektuptan parçalar :

Önce hürmetlerimi sunar, Tanrı'dan sizi korumasını dilerim. Çünkü millî Türk edebiyâtına sâhip çıkanlar bir bir göçüp gidiyorlar. İşte **Cennet ve Cehennem** adlı âbidenin sâhibi de bu maddî âlemi bir fırça darbesiyle silerek uhrevî âleme kavuştu. Ama geride bir nesli öksüz bıraktı. Tesellim şu ki; bir edebiyât târihçisi bu zâlim ve mazlum nesle sâhip çıkıyor. Ama o da hep engelleniyor..... Çünkü....

?

Evet, yaşayan en büyük şâirimiz de gitti. Bende mektupları var. Onları büyük ve mukaddes bir hâtıra olarak saklıyorum. İleride bir seveni çıkıp onun adına bir Enstitü kurarsa verebilirim. Şahsî özellikten çok dost mektupları...

Gönül isterdi ki, öldüğü geminin ismi **Fâruk Nâfiz Çamlıbel Gemisi** olsun. Veyâhud o kamaranın, o andaki eşyâlarıyla birlikte müze hâline getirilmesi düşünölsün... Heyhât!....

Radyolar dahî ancak iki gün bahsettiler. Hele İzmir Radyosu bir Pazar günü yaptığı programda üstâdı bir defâ daha öldürdü. Hem de **Peyâmî Safâ**'ya ithâf ettiği **Alçıdan Heykel** ve **Sanat** adlı şiirlerini serbest vezinle yazılmış gibi okuyarak.

Şiir zevkini, şiir yazma aşkını bana O vermişti. Têsîrinde çok kaldım.

Acınızı paylaşıırken Tanrı'dan sizi başımızdan eksik etmemesini dilerim.

— Hürmetlerimle —

Erol Maraşlı

Fethiye-Muğla

Ken'an Rifâi

ŞERH Lİ

MESNEVÎ-İ ŞERÎF

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin bu muazzam eserini asrımızın son büyük sôfisi **Ken'an Rifâi** şerh etmiş ve bu eser salâhiyetli bir hey'et tarafından; Büyük Türk panteistinin Allâh'a kavuşmasının 700. yılı dolayısıyla; günümüzün en zevkli Türkçesiyle okuyucuya arzedilmiştir,

Hülbe Yayınları : I

İstanbul, 1973

İsteme Adresi : Hülbe Yayınevi, Çelikkale Sokak. 7/9 — Kızılay
ANKARA

Galata Haraççı Sok. No: 28 - 32. Karaköy Pazarı
İSTANBUL

KUBBEALTI AKADEMİK SEMİNERLERİ

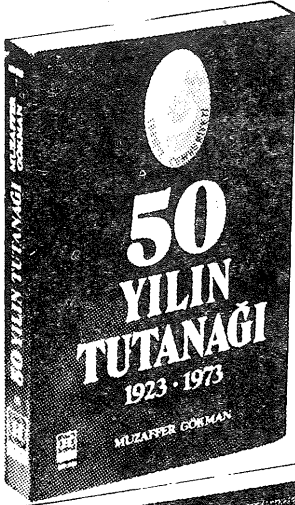
Ocak ayı programı :

11 Ocak 1974	Cuma	Prof. İbrahim Kafesoğlu
(Eski Türklerde Derebeylik var mıydı?)
15 Ocak 1974	Salı	Prof. Semavi Eyice
(Kaybolan Âbideler)
18 Ocak 1974	Cuma	Ekrem Hakkı Ayverdi
(Türk Medeniyeti Tarihinde Selçuk ve Osmanlı eserlerinin yeri)
22 Ocak 1974	Salı	Kemal Eraslan
(Kültür ve Dil Paralelliği)
25 Ocak 1974	Cuma	Prof. Âmiran Kurtkan
(Modern Sosyoloji açısından lâiklik)
29 Ocak 1974	Salı	Prof. Tahsin Banguoğlu
(Türkçe Terimler Üzerine)

GELECEK SAYIMIZDA :

Fâruk Nâfiz Çamlıbel	: İsimsiz Kıt'alar
(devam edecek.)
Halis Erginer	: Fâruk Nâfiz'e Kıt'alar
Muhsin Ziya	: Fâruk Nâfiz İçin..

Hürriyet Yayınları

4 Yeni kitabını sunar

Cumhuriyet'in 50. yılında genç yaşlı herkesin başucu kitabı olacak eser:

50 YILIN TUTANAGI

Elli yılın en önemli olayları, en doğru biçimleriyle, günbegün bu eserde. 50. yılın kronolojisi elinizin altında.

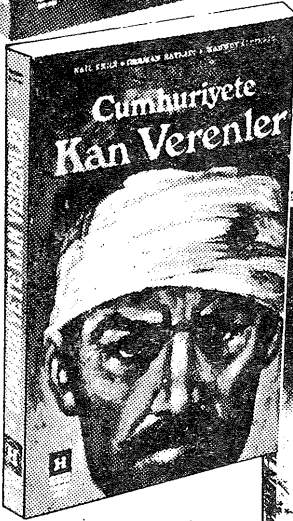
Tarih Dizisi, lüks karton kapaklı, 352 sayfa, 20 LİRA

Hürriyet Yayınları Büyük Klâsiklerle büyük kültür hizmetine devam ediyor:

DEVLET

Eflatun'un devlet ve toplum kanunlarına ışık tutan en büyük eseri, eşsiz bir çeviri ile...

Büyük Klâsikler, Yunan klâsikleri II. 424 sayfa, karton kapaklı 15 LİRA

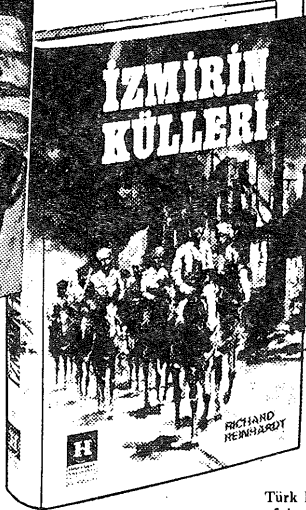

Aylardır Türkiye Radyolarının en beğenilen programı emsalsiz bir kitap halinde:

CUMHURİYETE KAN VERENLER

Meçhul Asker'in insanı ürperten ve yüreklediren öyküsü.

Yaşantı Dizisi: lüks karton kapaklı, 312 sayfa, 15 LİRA

Dev Romanlar Dizisinin Son Kitabı
Cumhuriyet'in 50. yılı romanı:

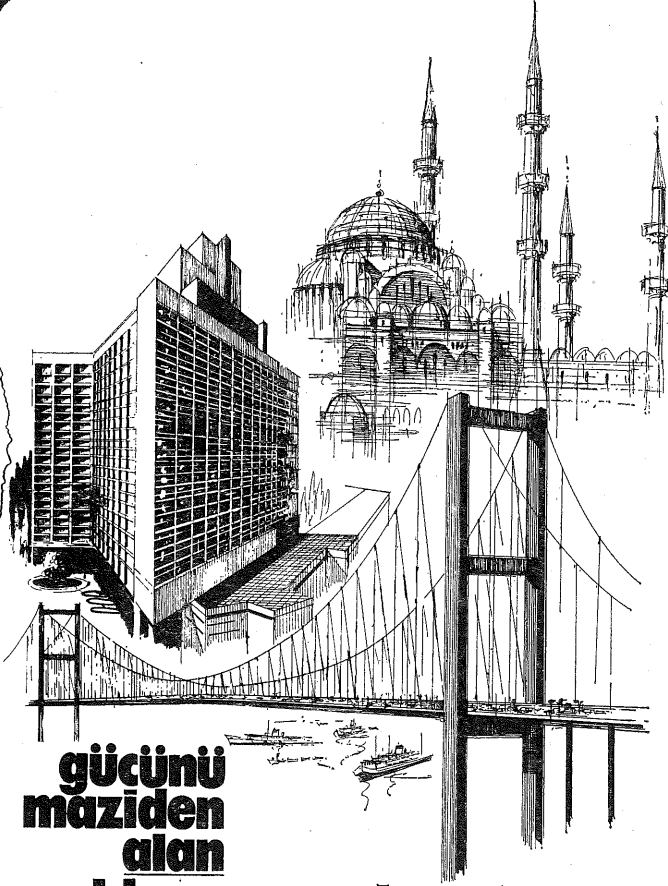
İZMİRİN KÜLLERİ

Türk Kurtuluş savaşının en içli, en acıklı sayfalarını dile getiren destan romanı.

Dev Romanlar Dizisi, şömizli, selofan kaplı, lüks bez ciltli, 30 LİRA

BÜTÜN KİTAPÇILARDA

GENEL DAĞITIM: HÜRDAGITIM İSTANBUL: 27 38 54 - 27 87 38 - 22 34 09 ANKARA: 82 40 40 -
ADANA: 67 67 - ESKİŞEHİR: 21 69 SAMSUN: 10 61 EGE DAĞITIMI: DATİCİ: 38 786

**gücünü
maziden
alan
istikbale güvenle bakan**

**TÜRKİYE
VAKIFLAR
BANKASI**

kabûl etmek gerekir; çünkü, olayları yaşamış ve yaşayanları da delil olarak göstermiş, hiçbirisi de herhangi bir tekdüz veya tavrîde bulunmamıştır.”

Kitabın başında, *Eserin Bugünkü Dile Uygulanmasında Kullanılan Metod* hakkında bilgi verilmiştir: A) Terkipler ve artık kullanılmayan Arapça ve Farsça kelimeler yerine bugünkü Türkçe'leri konulmuştur. B) Türkçe'nin malı olmuş kelimeler, aynen bırakılmıştır. C) Eserde belge önemini taşıyan yazı ve parçalar, bugünkü dille verilmiş, aslı dip notunda gösterilmiştir. D) Ebüzziyâ Tevfik'in verdiği dip notları italik olarak dizilmiştir. Sayın Reşad Ekrem Koçu'nun *Ebüzziyâ Tevfik* hakkındaki biyografi yazısından sonra Nâsir'in *Önsöz*'ü yer almıştır. Konuların, çok rahat bir gazeteci üslûbû ile anlatılmasını, şahıs, yer, eser ve kuruluşların *Endeks*'i tâkip eden eser, *İçindekiler* ile sona ermektedir.

Yeni Osmanlılar Târîhi, Tanzimat Devri'nin Abdülaziz saltanatına rastlayan ve hâlâ karanlıklarda kalmış bir çok siyâsî olaylarını, bir avuç Türk gencinin didinmelerini, hareketlerini belgeleriyle açığa çıkaran, hemen hemen tek tarih ve tek kaynaktır. Bu sâhada yapılan birçok inceleme ve etüdlere kaynak teşkil etmiştir. Buna rağmen, altmış yıldır, eser ne eski, ne de yeni yazı ile kitap hâline getirilmiş, gazete koleksiyonları içinde, tefrika hâlinde kalmıştır. Eserin bugünkü dile uygulanmasını, gerekli notlarla açıklamalar yapmak sûretiyle basılmasını ve bizlere kazandırılmasını te'min eden Muhterem Ziyad Ebüzziyâ'ya teşekkür ve minnet duygularımızı arz ediyor, yeni nesil ile geçmiş arasındaki bağı düğümleyici özelliğe sâhip bu kitabın, yakında ikinci cildinin de basılacağını sayın okuyucularımıza müjdelemekle mutluluk duyuyoruz.

Münir ATALAR

Diyanet İşleri Başkanlığı,
Kütüphane Müdürlüğü,

Kocatepe
ANKARA

Doç. Dr. Hikmet Tanyu, *Tevfik Fikret ve Din*, Edebî Eserler Serisi — 2, İrfân Yayınevi, İstanbul, 1972, 360 sayfa, 17,5 TL.

İçindekiler ve *Önsöz*'den sonra altı bölümden ibâret bulunduğu görülen eserin, birinci bölümü kendi arasında beş kısma ayrılmıştır. Bunlar sırasıyla: A) *Tevfik Fikret'in Hayâtı*, B) *Tevfik Fikret'in Şahsiyeti ve Edebî Değeri*, C) *Fikret'in Yayımlanmış Şiir Kitapları*

— Burada nesirleri hakkında da kısa bilgi verilmiştir. — Ç) *Zaman Bilgisi Sırasına Göre Başlıca Kitap ve Broşür Kaynakları*, D) *Seçilmiş Şiirleri*. Bu kısımda *Halûk'un Bayramı*, *Bahkçılar*, *Sis*, *Sabah Olursa*, *Millet Şarkısı*, *Rücû*, *Ferdâ* gibi meşhur şiirlerinin de bulunduğu, ondokuz şiiri yer almaktadır.

İkinci bölüm, *Tevfik Fikret ve Din* başlığını taşıyor. Burada *Rubâb-ı Şikeste*, *Târih-i Kadîm*, *Halûk'un Defteri*, *Rubâb'ın Cevâbı*, *Şermin* adlı kitaplarındaki din ile ilgili şiirleri ele alınarak tahlil edilmiştir. Yazar, inceleme neticesinde şu açıklamalarda bulunarak, okuyucuları bu noktalarda düşünceye sevketmektedir: “Fikret'in dîni şiirleri başlıca, I — İslâmiyete inanmış, dine saygılı kimselerle; II — Kozmopolitler, enternasyonalistler, materyalistler; III — Marksistler, sosyalistler arasında bir çatışma, çekişme konusu hâlinde-dir. Hattâ, kozmopolit, materyalist ve marksist; sosyalist inanç ve zihniyette olanlar, onun diğer şiirlerini bir tarafa iterek başta *Târih-i Kadîm*'i bayrak yapıp, kendi düşüncelerine destek ve kalkan olarak kullanmak istemekte ve bu edebî sömürme yüzünden karşı görüşte olanların tenkidlerinin sertleşmesine yol açmaktadırlar” (S. 65, 66).

Üçüncü bölümde *Tevfik Fikret'in Dinle İlgili Şiirleri Üzerinde Yapılan Tartışmalar ve Çatışmalar* ele alınıyor. *Halûk ve Âkıbeti* dördüncü bölümü teşkil etmektedir. *Halûk'un* biyografisi kısaca verilmiştir (S. 318 v.d.). Müellif, *Tevfik Fikret'in 100. Yıldönümü Münâsebetiyle Yayınlanmış Bâzı Yazılar* başlıklı beşinci bölümde, bu yazılardan kendisinin üzerinde durduğu mes'elelerle alakâlı bâzı kısımları nakletmiştir. Son (altıncı) bölümü teşkil eden *Sonuç*'da ise, yazar, bu incelemesinde *Tevfik Fikret'in* dindar mı, dinsiz mi olduğunu isbat etmek için değil, Türk tefekkür hayatına ve Türk Edebiyatı'na nâcizâne hizmette bulunabilmek düşüncesiyle, bu konudaki görülebilen, bulunabilen gerçek delillere göre hakikati araştırmayı kendisine gaye edinmiş olduğunu kaydetmiştir.

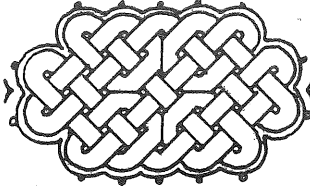
Buraya kadar, içindekileri tanıtmaya çalıştığımız *Tevfik Fikret ve Din*, kitap, dergi, makaale adlarını içine alan *Genel İndeks* ve zengin bir *Bibliyografya* ile son bulmaktadır. Tarafsız görüşle Fikret'in dîni, edebî ve siyâsî yönünü inceleyen, yerli komünistler tarafından marxist edebiyâtın Türkiye'de yerleşmesini te'min gayesiyle Fikret'in nasıl ve neden istismar edildiğini ve bu edebî istismarcılar akımını vesikalarla ortaya koyan bu eserin yayımını memnunlukla karşılıyor, Sayın Hikmet Tanyu'ya içten saygı ve teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Münir ATALAR

EREĞLİ
DEMİR VE ÇELİK

**Ekipsiz
kalite**
EREĞLİ
DEMİR VE ÇELİK
FABRİKALARI
Marmullerinde

SİPARİŞLER İÇİN
ANKARA : 17 71 56
İSTANBUL : 45 05 94
İZMİR : 25 377
ADANA : 74 72

ÜLKER BİSKÜVİLERİ FABRİKASI

*Milli kültürümüze hizmet
eden müesseselere yardım
etmekle iftihar duyar.*

